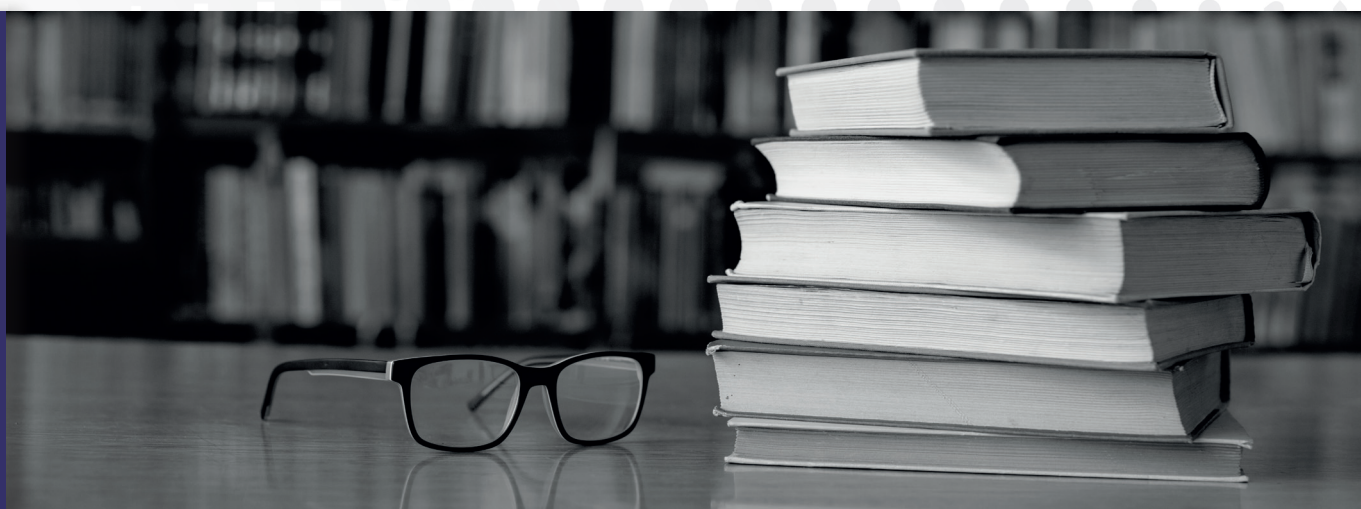

Vademecum Nauczyciela

Wdrażanie podstawy programowej w szkole ponadpodstawowej

MUZYKA, HISTORIA MUZYKI

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

ORE OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

Vademecum

Nauczyciela

Wdrażanie podstawy programowej w szkole ponadpodstawowej

MUZYKA, HISTORIA MUZYKI

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2019

Autorzy

Maciej Kołodziejcki

Redakcja językowa i korekta

Katarzyna Majewska

Redakcja techniczna i skład

Barbara Jechalska

Projekt okładki, layout

Wojciech Romerowicz

Elementy graficzne: © Jovan/stock.adobe.com, © Pushkarevskyy/stock.adobe.com,
© absent84/stock.adobe.com, © Julien Eichinger/Fotolia.com, © LynxVector/Fotolia.com

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2019

ISBN 978-83-66047-60-0

ISBN 978-83-66047-49-5 (seria *Vademecum nauczyciela. Wdrażanie podstawy programowej w szkole ponadpodstawowej*)

© Copyright by Ministerstwo Edukacji Narodowej

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

tel. 22 345 37 00

Opracowano na podstawie materiałów przygotowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej.

Spis treści

Wprowadzenie <i>dr Wioletta Kozak</i>	5
Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego, III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum – przedmiot muzyka	11
Podstawa programowa przedmiotu muzyka	19
Komentarz do podstawy programowej przedmiotu muzyka <i>dr hab. Maciej Kołodziejski</i>	23
Wskazówki metodyczne <i>dr hab. Maciej Kołodziejski</i>	31
Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego, III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum – przedmiot historia muzyki	39
Podstawa programowa przedmiotu historia muzyki	47
Komentarz do podstawy programowej przedmiotu historia muzyki <i>dr hab. Maciej Kołodziejski</i>	55
Wskazówki metodyczne <i>dr hab. Maciej Kołodziejski</i>	59

Wprowadzenie

Przygotowaliśmy dla Państwa publikację, której celem jest przybliżenie najważniejszych założeń reformy edukacji w liceum ogólnokształcącym oraz technikum¹. Wprowadzone zmiany wydłużyły czas nauki w liceum do 4 lat, a w technikum – do 5. Oprócz modyfikacji strukturalnych została wprowadzona także zmiana programowa, której najważniejszym celem jest odejście od wąskoutylitarnego, pragmatycznego kształcenia umiejętności na rzecz powrotu do uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy edukacji – *traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności* (cel 1.) oraz *rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy* (cel 8.). Zdaniem Stanleya J. Spanbauera naczelną wartością edukacji stanowi jasna, klarowna i uporządkowana wiedza. „Ona, zmieniając człowieka, ustawia go w coraz to innych szeregach. Jest odniesieniem do pragnień niechwilowych i ponadto widzianych przez pryzmat osobniczych wartości. Jest wartością w kształceniu jednostki i jej własnością. O tym, jak ważną odgrywa rolę, jednostka dowiaduje się najczęściej wtedy, gdy podejmowanie decyzji uwarunkowane jest jej posiadaniem”².

W nowej podstawie programowej umiejętności i kompetencje rozumiane są zatem jako praktyczne zastosowanie **wiedzy** zdobywanej przez uczniów w procesie kształcenia. Wiedza to informacja wartościowa, integrująca dane, fakty, hipotezy; oznacza ona umiejętność zdobywania i posiadania informacji oraz wykorzystywania ich w praktyce. Tworzenie wiedzy wymaga, aby ktoś wcześniej informację przetworzył, połączył i zinterpretował³. Wiedza nie jest zatem synonimem informacji – wręcz przeciwnie: wiedzę tworzą informacje uporządkowane, zhierarchizowane i logicznie powiązane.

Cele główne nowej podstawy programowej – sformułowane w oparciu o wyżej wspomnianą koncepcję wiedzy – kładą szczególny nacisk na zadania poznawcze w obrębie szkolnej edukacji, które realizowane są w dwóch wymiarach: z jednej strony jako transmisja niezbędnej wiedzy przedmiotowej, z drugiej – jako podstawa kształcenia umiejętności. Rola szkoły nie polega tylko na zapewnieniu dostępu do informacji – ten dostęp w czasach cywilizacji informatycznej i cyfrowej, jak nazywany jest wiek XXI,

---

¹ *Vademecum Nauczyciela* zawiera zapisy podstawy programowej z komentarzami dotyczące wyłącznie liceum ogólnokształcącego oraz technikum. Pełną wersję podstawy programowej kształcenia ogólnego można znaleźć na stronie Ośrodka Rozwoju Edukacji: <https://www.ore.edu.pl/2018/03/podstawa-programowa-kształcenia-ogolnego-dla-liceum-technikum-i-branzowej-szkoly-ii-stopnia/> [dostęp: 15 lipca 2019 r.].

² Spanbauer S.J., (1987), *Quality First in Education... Why not?*, Appleton, WI: Fox Valley Technical College Foundation, za: Denek K., *Edukacja oparta o wartości*, (2009), „Wartości w muzyce” nr 2, s. 139–158, online: http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Wartosci_w_muzyce/Wartosci_w_muzyce-r2009-t2/Wartosci_w_muzyce-r2009-t2-s139-158/Wartosci_w_muzyce-r2009-t2-s139-158.pdf [dostęp: 15 lipca 2019 r.].

³ Kromer B., (2008), *Wiedza jako podstawowy czynnik funkcjonowania organizacji inteligentnej*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Ekonomii i Zarządzania” nr 2, Koszalin: Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej, s. 93–99.

wydaje się dla uczniów niemal nieograniczony – ale taka organizacja złożonego procesu przekazywania i samodzielnego zdobywania wiedzy, aby młodzi ludzie mogli rozumieć otaczającą ich rzeczywistość. Nastąpiła więc zmiana paradygmatu myślenia o edukacji – szkoła staje się przestrzenią rozwoju uczniów i budowania dla nich dobrej przyszłości, w której wykorzystują swój potencjał, możliwości i zainteresowania.

Nowa podstawa programowa do szkoły ponadpodstawowej ukierunkowana jest na rozwijanie myślenia. Myślenie to tworzenie pojęć, które organizują świat, rozwiązywanie problemów oraz skuteczne podejmowanie decyzji i formułowanie sądów⁴. Myślenie krytyczne stanowi jedną z najważniejszych umiejętności XXI wieku, a jej rozwój jest kluczowym elementem przygotowującym uczniów do dorosłego życia. Dzięki myśleniu krytycznemu ludzie uczą się i potrafią:

- analizować, tworzyć hipotezy, określać istotę problemów;
- oceniać, weryfikować i formułować argumenty;
- myśleć niezależnie;
- tworzyć logiczne powiązania;
- przewidywać (na drodze dedukcji) konsekwencje znanych faktów;
- dostrzegać nieścisłości i błędy w rozumowaniu;
- sprawdzać fakty, rozumieć logiczne zależności między faktami;
- przetwarzać informacje;
- kwestionować oczywistości i własne założenia;
- myśleć jasno i precyzyjnie, być dociekliwymi.

Myślenie krytyczne jest zdyscyplinowanym procesem intelektualnym, który polega na:

- 1) aktywnej i umiejętnej konceptualizacji;
- 2) wykorzystywaniu, analizowaniu i syntetyzowaniu oraz ocenie informacji uzyskanych od kogoś lub sformułowanych samodzielnie;
- 3) obserwacji, zdobywaniu doświadczeń;
- 4) refleksji, rozumowaniu i komunikacji.

Krytyczne myślenie zakłada sprawdzenie w każdym rozumowaniu struktur lub elementów takich jak: cel, problem, kwestia, założenia, pojęcia, podstawy empiryczne, określony wniosek, implikacje i konsekwencje, zastrzeżenia płynące z innych punktów widzenia oraz zakres możliwych nawiązań. Myślenie krytyczne jako dotyczące wielu różnych przedmiotów, spraw i celów stanowi składową różnorodnych sposobów myślenia, m.in.: myślenia naukowego, matematycznego, historycznego, ekonomicznego, moralnego i filozoficznego.

---

⁴ Myers D.G., *Psychologia*, (2003), Poznań: Zysk i S-ka, s. 378.

Myślenie krytyczne można charakteryzować jako złożone z następujących elementów:

- 1) zbiór informacji oraz przekonań, które kształtują umiejętności;
- 2) nawyki, oparte na zaangażowaniu intelektualnym, określające wykorzystanie owych umiejętności do kontroli i kształtowania zachowania.

Z tego względu można je przeciwstawić:

- 1) biernemu przyswajaniu i przechowywaniu informacji – ponieważ myślenie krytyczne wymaga [używania] szczegółowych metod wyszukiwania informacji i obchodzenia się z nimi;
- 2) posiadaniu umiejętności, które zgodnie z założeniem będą stale używane;
- 3) wykorzystywaniu tych umiejętności⁵.

Autorzy nowej podstawy programowej, rozumiejąc potrzebę formowania „człowieka myślącego”, aż trzy z ośmiu celów głównych odnieśli do konieczności ukształtowania i doskonalenia – w ramach nauczania na zajęciach wszystkich przedmiotów ogólnych, realizowanych zarówno w liceum ogólnokształcącym, jak i w technikum – narzędzi intelektualnego rozwoju człowieka. Za istotne wyzwania, przed którymi stoi szkoła, uznano:

2) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;

4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;

5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrażeniowo-twórczymi;

7) rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie.

Myślenie stanowi nadrzędną **umiejętność** zdobywaną przez ucznia w trakcie szkolnej edukacji – jest „rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sążenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia”.

⁵ Zob. Oświadczenie Michaela Scrivena i Richarda Paula wygłoszone podczas 8th Annual International Conference on Critical Thinking and Education Reform, (1987) – online: <http://www.criticalthinking.pl/czym-jest-krytyczne-myslenie/> [dostęp: 15 lipca 2019 r.].

Przygotowany dla Państwa materiał proponuje sposoby, metody i techniki, które pomagają rozwijać sprawność myślenia uczniów na lekcjach poszczególnych przedmiotów. Podpowiada rozwiązania metodyczne i – mamy nadzieję – okaże się ciekawym, inspirującym i pomocnym poradnikiem w pracy dydaktycznej.

dr Wioletta Kozak

MUZYKA

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Kształcenie ogólne w szkole ponadpodstawowej tworzy programowo spójną całość i stanowi fundament wykształcenia, umożliwiając zdobycie zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych, a następnie ich doskonalenie lub modyfikowanie, otwierając proces uczenia się przez całe życie.

Celem kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum jest:

- 1) traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;
- 2) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- 3) rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;
- 4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;
- 5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrazeniowo-twórczymi;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- 8) rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum należą:

- 1) myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;

- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
- 3) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie, to podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
- 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;
- 6) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;
- 7) nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;
- 8) umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych.

Jednym z najważniejszych zadań liceum ogólnokształcącego i technikum jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej stanowiących kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Bogacenie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy, z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i w postaci zasobów multimedialnych. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów.

Ważnym celem działalności szkoły jest skuteczne nauczanie języków obcych. Bardzo ważne jest dostosowanie zajęć do poziomu przygotowania ucznia, które uzyskał na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Ważnym zadaniem szkoły jest także edukacja zdrowotna, której celem jest rozwijanie u uczniów postawy dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.

Kształcenie i wychowanie w liceum ogólnokształcącym i technikum sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i regionalnej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Strategia uczenia się przez całe życie wymaga umiejętności podejmowania ważnych decyzji, poczynając od wyboru szkoły ponadpodstawowej, kierunku studiów lub konkretnej specjalizacji zawodowej, poprzez decyzje o wyborze miejsca pracy, sposobie podnoszenia oraz poszerzania swoich kwalifikacji, aż do ewentualnych decyzji o zmianie zawodu. I te umiejętności kształtowane będą w szkole ponadpodstawowej.

Przedmioty w liceum ogólnokształcącym i technikum mogą być nauczane w zakresie podstawowym lub w zakresie rozszerzonym:

- 1) tylko w zakresie podstawowym – przedmioty: muzyka, plastyka, podstawy przedsiębiorczości, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie do życia w rodzinie, etyka;
- 2) w zakresie podstawowym i w zakresie rozszerzonym: język polski, język obcy nowożytny, matematyka, język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz język regionalny – język kaszubski, historia, wiedza o społeczeństwie, geografia, biologia, chemia, filozofia, fizyka, informatyka;
- 3) tylko w zakresie rozszerzonym – przedmioty: historia muzyki, historia sztuki, język łaciński i kultura antyczna.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów, m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Każda sala lekcyjna powinna mieć dostęp do internetu, uczniowie i nauczyciele powinni mieć zapewniony dostęp do pracowni stacjonarnej lub mobilnej oraz możliwość korzystania z własnego sprzętu. Wszystkie pracownie powinny być wyposażone w monitor interaktywny (z wbudowanym komputerem i oprogramowaniem) lub zestaw: komputer, projektor i tablica interaktywna lub ekran.

Szkoła ma również przygotowywać uczniów do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami szkoła zapewnia optymalne warunki pracy. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerażały one możliwości ucznia (nie uniemożliwiały osiągnięcia sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

Bardzo istotna jest edukacja zdrowotna, która prowadzona konsekwentnie i umiejętnie będzie przyczyniać się do poprawy kondycji zdrowotnej społeczeństwa oraz pomyślności ekonomicznej państwa.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu opisanych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w szkole ponadpodstawowej jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji⁶.

Działalność edukacyjna szkoły określona jest przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obywateli należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

W czteroletnim liceum ogólnokształcącym i pięcioletnim technikum są realizowane następujące przedmioty:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;

⁶ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. z 2017 r., poz. 986 i 1475).

- 3) filozofia;
- 4) język łaciński i kultura antyczna;
- 5) muzyka;
- 6) historia muzyki;
- 7) plastyka;
- 8) historia sztuki;
- 9) historia;
- 10) wiedza o społeczeństwie;
- 11) geografia;
- 12) podstawy przedsiębiorczości;
- 13) biologia;
- 14) chemia;
- 15) fizyka;
- 16) matematyka;
- 17) informatyka;
- 18) wychowanie fizyczne;
- 19) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 20) wychowanie do życia w rodzinie⁷;
- 21) etyka;
- 22) język mniejszości narodowej lub etnicznej⁸;
- 23) język regionalny – język kaszubski⁸.

Muzyka

Zadaniem przedmiotu muzyka w szkołach ponadpodstawowych jest poszerzenie kompetencji uczniów w zakresie szeroko pojętych wiadomości i umiejętności muzycznych. Szczególnie istotne na tym etapie kształcenia są zagadnienia związane ze współczesną kulturą muzyczną oraz kształtowanie i formowanie jej świadomego uczestnika. Rolą przedmiotu jest też rozwijanie wrażliwości estetycznej i umiejętności formułowania samodzielnych sądów, opinii i ocen w oparciu o własne kryteria artystyczno-muzyczne. Przedmiot uzupełnia zarówno kształcenie humanistyczne, społeczne, medialne, jak i artystyczne. Treści kształcenia są skorelowane z zagadnieniami poruszonymi na wielu przedmiotach szkolnych. Wprowadzanie w obszar kultury muzycznej, jej teorii i praktyki, powinno odbywać się poprzez kontakt z dziełami muzycznymi, twórcami oraz instytucjami zajmującymi się jej upowszechnianiem i promowaniem. Muzyka jest ważnym

⁷ Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określają przepisy wydane na podstawie art. 4 ust. 3 *Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz.U., poz. 78, z 1995 r., poz. 334, z 1996 r., poz. 646, z 1997 r., poz. 943 i poz. 1040, z 1999 r., poz. 32 oraz z 2001 r., poz. 1792).

⁸ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski są realizowane w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (Dz.U. z 2017 r., poz. 2198, 2203 i 2361).

elementem całościowego wychowania (postawy, kompetencje społeczne), wprowadza w zagadnienia wiążące się z ochroną dóbr kultury i własności intelektualnej a także wdraża do szacunku dla narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego.

Podstawa programowa przedmiotu muzyka

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Ekspresja muzyczna.
Doskonalenie umiejętności praktykowania w zespole muzycznym w celu rozwijania predylekcji i zamiłowań muzycznych młodzieży. Poznawanie różnych stylów i gatunków muzycznych poprzez działania praktyczne.
- II. Muzyka w wymiarze multimedialnym oraz twórcze wykorzystywanie współczesnych narzędzi komunikacji dźwiękowej, wizualnej i audiowizualnej.
Kształtowanie umiejętności korzystania ze współczesnych narzędzi komunikacji dźwiękowej, wizualnej i audiowizualnej oraz technologii informacyjnej do realizacji własnych projektów muzycznych.
- III. Wprowadzenie w obszar działań instytucji zajmujących się upowszechnianiem kultury muzycznej.
Rozbudzanie zainteresowania życiem kulturalnym (szczególnie muzycznym) szkoły, miejscowości i regionu, poczynając od aktywności własnej ucznia. Przybliżenie działalności artystyczno-muzycznej i kulturalnej środowiska, w którym uczeń funkcjonuje, dające możliwości współtworzenia i korzystania z jego dorobku.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Ekspresja muzyczna.
  1. Uczeń wykorzystuje w praktyce wykonawczej wiedzę uzyskaną na poprzednich etapach edukacyjnych.
  2. Aktywność muzyczna. Uczeń:
    - 1) podejmuje różnorodną aktywność muzyczną w kontekście własnych doświadczeń;
    - 2) doskonalą własny warsztat muzyczny i autoekspresję poprzez muzykowanie (śpiew, gra na instrumentach, taniec, tworzenie);
    - 3) korzysta z doświadczeń muzyków, animatorów kultury i reprezentantów różnorodnych instytucji muzycznych;
    - 4) tworzy wypowiedzi artystyczne w wybranych (bliskich mu) gatunkach i stylach muzycznych, realizując swój potencjał muzyczny w różnych projektach artystycznych.

3. Postawy. Uczeń:
- 1) angażuje się w zadania zespołowe;
  - 2) jest otwarty na różnorodne propozycje realizacyjne podczas działań projektowych;
  - 3) wykazuje się dbałością, starannością i kulturą wykonawczą.
- II. Muzyka w wymiarze multimedialnym oraz twórcze wykorzystywanie współczesnych narzędzi komunikacji dźwiękowej, wizualnej i audiowizualnej. Uczeń:
- 1) wymienia obszary, w których mają zastosowanie multimedia z użyciem muzyki (film, reklama, sztuka, rozrywka, edukacja, religia);
  - 2) zna muzyczne programy, aplikacje, techniki i narzędzia multimedialne w kontekście ich praktycznego zastosowania;
  - 3) definiuje pojęcia związane z rejestracją i edycją muzyki, jak np. ścieżka dźwiękowa (soundtrack), mastering, playback, półplayback, miksowanie muzyki;
  - 4) używa dostępnych programów muzycznych do tworzenia wypowiedzi muzycznych;
  - 5) samodzielnie lub/i w grupie wykonuje przekaz audio lub audio-wideo na zadany lub wybrany temat z wykorzystaniem dostępnych narzędzi rejestrujących (np. komputer, tablet, kamera, dyktafon, telefon);
  - 6) wyraża gotowość do komunikowania się i dialogu wewnątrz grupy oraz z odbiorcą (słuchaczem, widzem);
  - 7) jest zaangażowany w pracę projektową;
  - 8) wykazuje wrażliwość na ochronę własności intelektualnej i wizerunku.
- III. Wprowadzenie w obszar działań instytucji zajmujących się upowszechnianiem kultury muzycznej. Uczeń:
- 1) wymienia, rozróżnia i określa zakres działania i funkcje instytucji kultury zajmujących się upowszechnianiem muzyki (filharmonie, opery, teatry muzyczne, domy kultury, studia radiowe, studia i sale koncertowe);
  - 2) rozróżnia i definiuje pojęcia związane z obszarem działań instytucji upowszechniających kulturę i sztukę muzyczną, jak: recital, koncert, występ plenerowy, opera, operetka, musical;
  - 3) formułuje samodzielne sądy na temat koncertów, recitali, przedstawień i innych wydarzeń artystycznych;
  - 4) uczestniczy w występach artystycznych organizowanych przez lokalnych twórców i wykonawców przy okazji koncertów charytatywnych, okolicznościowych lub rocznicowych, a także w warsztatach muzycznych prowadzonych przez różnych twórców i animatorów;
  - 5) organizuje samodzielnie lub zespołowo projekt muzyczny (np. prezentacja muzyczna, audycja muzyczna, uroczystość szkolna, koncert) poprzedzony odpowiednim przygotowaniem merytorycznym (wprowadzeniem do tematu), planowaniem, reklamą (plakat, ulotka, zaproszenie,

- anonsy na portalach społecznościowych), organizacją, które prowadzą do finalnej realizacji;
- 6) komunikuje się w grupie i potrafi nawiązywać kontakty z nowymi osobami;
  - 7) charakteryzuje się ciekawością poznawczą i otwartością wobec różnorodności w kulturze muzycznej;
  - 8) okazuje szacunek dla twórców i odbiorców;
  - 9) jest zaangażowany i kreatywny w pracy projektowej i aktywnym muzykowaniu;
  - 10) rozumie, na czym polega odpowiedzialność za ustalone zadania oraz dbałość o efekt końcowy.

Warunki i sposób realizacji

Zajęcia z muzyki mają zarówno aspekt poznawczy, kształcący, jak i wychowawczy. Kultura i sztuka muzyczna dociera do emocjonalnej sfery osobowości adolescenta, dlatego wpływa znacząco na rozwój jego wiedzy, intelektu, wyobraźni i kreatywności. Ponieważ muzyka w szkołach ponadpodstawowych nauczana jest w wymiarze 1 godziny tygodniowo w cyklu kształcenia, istotna jest optymalizacja właściwego podejścia nauczycieli do realizacji treści tego przedmiotu. Rozumiana jest ona jako zrównoważone podejście do aktywności ucznia z podkreśleniem działań praktycznych na bazie projektów. Należy zwrócić uwagę na samodzielność w dochodzeniu do wiedzy i kształtowanie odpowiednich postaw u młodego człowieka poszukującego swojej tożsamości artystycznej.

Ideą założeń podstawy programowej muzyki w szkołach ponadpodstawowych jest wskazanie młodzieży wartości płynących z kontaktu z szeroko pojętą kulturą muzyczną oraz usamodzielnienie w zdobywaniu wiedzy o języku muzyki, twórcach i tworzywie muzycznym oraz instytucjach kultury. Wszystko to pozwala uczniowi na świadome uczestniczenie w życiu kulturalnym o zasięgu lokalnym i globalnym. Zarazem muzyka, ze względu na jej interdyscyplinarny charakter, przenika obszary większości rodzajów sztuki, tworząc pomost ułatwiający jej zrozumienie i wykraczający poza jej formalne ramy.

Zajęcia muzyczne cechować powinna różnorodność stosowanych metod. Wśród sposobów wprowadzania nowego materiału i praktykowania jego przyswajania zalecane są metody aktywizujące i projektowe ukierunkowane zarówno na zespołowe, grupowe, jak i indywidualne działania uczniów.

Kontrolę i ocenę należy planować ściśle w związku z przygotowaniem i realizacją różnorodnych projektów edukacyjnych, w dialogu z zespołem uczniowskim, biorąc pod uwagę wkład pracy i zaangażowanie jego uczestników.

Nauczyciele muzyki mają obowiązek dostosowywania wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb, możliwości i predylekcji uczniów. Dotyczy to również uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Młodych ludzi, którzy przejawiają szczególne zamiłowania muzyczne, należy wspierać w rozwoju, zachęcając do udziału w różnego rodzaju aktywnościach pozalekcyjnych i pozaszkolnych (np. występach solowych czy w zespołach muzycznych, happeningach, przeglądach, koncertach charytatywnych, konkursach, olimpiadach artystycznych). Nauczyciele powinni zwracać uwagę uczniów na ochronę własności intelektualnej i nie dopuszczać do tworzenia plagiatów.

Pracownia przeznaczona do prowadzenia zajęć z muzyki powinna być wyposażona w instrumenty muzyczne, rzutnik multimedialny i ekran lub tablicę multimedialną, sprzęt do odtwarzania, nagrywania i nagłaśniania dźwięku, komputer z oprogramowaniem muzycznym (np. edytory tekstu muzycznego, edytory obróbki cyfrowej dźwięku, ministudio muzyczne) i z dostępem do internetu, bibliotekę muzyczną (nuty, śpiewniki, podręczniki), fonotekę i filmotekę, plansze dydaktyczne (papierowe lub multimedialne).

Szkoła powinna stwarzać warunki do obcowania z muzyką na żywo poprzez udział uczniów w koncertach i spektaklach muzycznych, organizowanych w szkole i poza nią oraz do publicznej prezentacji umiejętności muzycznych uczniów.

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu muzyka

Liceum i technikum

dr hab. Maciej Kołodziejski

Ogólne założenia podstawy programowej

Muzyka jest jednym z przedmiotów możliwych do wyboru przez dyrektora liceum ogólnokształcącego i technikum do obowiązkowej realizacji w pierwszej klasie szkoły ponadpodstawowej w wymiarze 1 godziny tygodniowo. Założenia tego przedmiotu nie sprowadzają się do omawiania zagadnień z teorii i historii muzyki. Zdecydowanie większy nacisk został położony na zorientowanie ucznia we współczesnej kulturze muzycznej w różnych jej wymiarach: **ekspresyjnym** (wykonawczym), **twórczym** (kreacja, tworzenie) i **percepcyjnym** (odbiorczym). Wspólną ich płaszczyzną są procesy doświadczania otaczających zjawisk kultury. Realizacja tego celu wymaga od nauczyciela i uczniów przyjęcia **postawy eksploracyjnej i twórczej**, ponieważ treści podstawy programowej stanowczo wykluczają styl transmisyjno-podawczy prowadzenia zajęć i werbalizm nauczyciela. Przyjmuje się raczej, że podstawą wielorakich czynności dydaktyczno-wychowawczych jest interakcyjno-komunikacyjne podejście nauczyciela do realizacji założeń i treści przedmiotu muzyka. Wiąże się to z aplikowaniem podejścia **procesualnego i dialogicznego do metodyki i form pracy z uczniami**, a ich rolę postrzega się zarówno jako **odbiorców, jak i twórców kultury**.

W świetle badań z zakresu psychologii poznawczej procesy nauczania – uczenia się (w tym nauczanie muzyki) można postrzegać nie tylko jako przekazywanie wiadomości i umiejętności, ale także jako rozszerzanie i przekształcanie już istniejących schematów poznawczych⁹, ponieważ uczniowie posiadają „jakąś” wiedzę (deklaratywną i proceduralną) pochodzącą nie tylko z klasy szkolnej, ale także – a być może przede wszystkim – spoza środowiska formalnej edukacji szkolnej (zdobytą w ramach autoedukacji, autoekspresji, samodoskonalenia, rozwijania zainteresowań i pasji). Optymalna realizacja treści proponowanej podstawy programowej muzyki w szkole ponadpodstawowej **zakłada integralność procesów nauczania i uczenia się muzyki**. Bogusław Śliwerski pisze: „wyzwolenie [...] przestrzeni dla efektywnego uczenia się w szkole oznacza konieczność zastanowienia się nad naturalnymi uwarunkowaniami tego procesu, który charakteryzuje to, iż podstawowy akcent w uczeniu się kładzie się na procesy badania, poszukiwania, doszukiwania się sensu rzeczy, zjawisk, relacji. Centralnym pojęciem kształcenia staje się wówczas ciekawość ucznia, jego zainteresowania”¹⁰. Chodzi o to, aby spotkania z kulturą muzyczną stały się codziennością i normą w otoczeniu kulturowym szkoły,

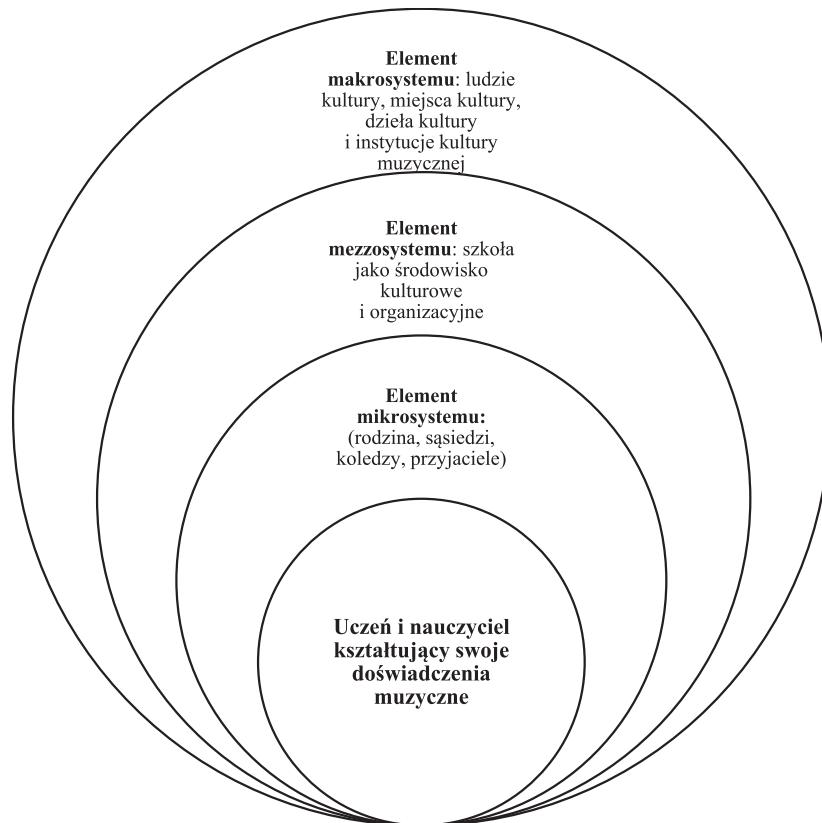
---

⁹ Śliwerski B., (2005), *Wstęp do wydania polskiego*, [w:] Retter H., *Komunikacja codzienna w pedagogice*, Gdańsk: Wydawnictwo GWP, s. 7.

¹⁰ Tamże, s. 7.

a jednocześnie zawsze przyjmowały dla ucznia charakter wyjątkowy i niepowtarzalny, pozostawiający pozytywny ślad emocjonalny w jego psychice. Niżej zaproponowano schemat zanurzenia ucznia i nauczyciela w przestrzeń kultury.

Rysunek 1. Nauczyciel i uczeń w otoczeniu kulturowym

Źródło: opracowania własne, częściowo na podstawie teorii U. Bronfenbrennera.

Cele przedmiotu muzyka w szkole ponadpodstawowej

Cele kształcenia podzielono na trzy główne. **Ekspresja muzyczna (I)** zajmuje wśród nich znaczące miejsce, głównie ze względu na **dynamiczność, diachroniczność** (która zakłada, że upływ czasu to czynnik determinujący zmienność zjawisk muzycznych oraz postaw uczniów wobec muzyki w miarę postępujących zmian rozwojowych) i **kontekstualność zjawisk w obrębie kultury muzycznej**, rozumianej jako „wszystko, czego uczy się człowiek w trakcie życia społecznego i co jest przekazywane poprzez pokolenia”¹¹ lub – jak twierdził Edwin Gordon – wszystko, co nas otacza¹². Motywacja do uczenia się muzyki pozostaje nadal niezwykle istotna w procesie edukacyjnym, szczególnie gdy chodzi o utrzymanie zainteresowania uczniów omawianym obszarem tematycznym (np. dziełem muzycznym, utworem, piosenką), w kontekście dotychczasowych doświadczeń szkolnych i pozaszkolnych. Na sekwencje procesów twórczego nauczania

¹¹ Gruchoła M., (2010), *Kultura w ujęciu socjologicznym*, „Roczniki Kulturoznawcze”, tom I, s. 98.

¹² Gordon E.E., (1999), *Sekwencja uczenia się w muzyce. Umiejętności, zawartość i motywy*, Bydgoszcz: WSP.

i uczenia się wpływają zarówno emocje pozytywne, jak i negatywne, pełniąc funkcje angażujące i pobudzające, poznawcze i sterujące procesem twórczym, szczególnie gdy chodzi o młodzież w okresie adolescencji¹³. Podejmując wyzwania artystyczne, uczeń doskonali własny warsztat muzyczny i przekracza granice wcześniejszych doświadczeń muzyczno-percepcyjnych, jednocześnie niejako głębiej „zanurzając” się w kulturę muzyczną. Kreując wypowiedzi artystyczne w wybranych, bliskich sobie gatunkach muzycznych, zachowuje bezpieczeństwo emocjonalne i radość z tworzenia oraz interpretowania muzyki. Istotnym zadaniem nauczyciela jest **dostrzeżenie ogólnych zmian rozwojowych uczniów** (fizycznych i psychicznych) oraz stopniowego kształtowania się ich **tożsamości osobistej i społecznej**, a także przynależności do subkultur młodzieżowych oraz jednocześnie akcentowanie indywidualności i niepowtarzalności. Tożsamość społeczna w powyższym sensie to **postrzeganie siebie jako wartościowego członka społeczności**, dlatego tak ważne jest zachęcanie uczniów do tworzenia muzyki. Doskonalenie umiejętności praktykowania w zespole muzycznym w celu rozwijania predylekcji i zamiłowań muzycznych młodzieży, konstytuowane przez poznawanie różnych stylów i gatunków muzycznych w toku rozmaitych działań artystyczno-praktycznych (koncertów, montażu słowno-muzycznych, pokazów itp.) jest kontynuowane i nadal akcentowane ze względu na **zaspokojenie potrzeb samorealizacji, autoekspresji i uznania**.

Kolejnym celem kształcenia i wychowania muzycznego w zakresie wymagań ogólnych przedmiotu muzyka jest jego realizacja w (II) **wymiarze multimedialnym oraz twórcze wykorzystywanie współczesnych narzędzi komunikacji dźwiękowej, wizualnej i audiowizualnej**. Celem szczegółowym będzie zatem kształtowanie umiejętności stosowania współczesnych narzędzi komunikacji dźwiękowej, wizualnej i audiowizualnej oraz technologii informacyjnej do realizacji własnych projektów edukacyjno-muzycznych. Uczeń powinien wykorzystać swoją wiedzę dotyczącą obszarów stosowania multimedialnych w sposób kreatywny (nowatorski). Znajomość programów muzycznych i np. aplikacji telefonicznych oraz technik i narzędzi multimedialnych będzie mógł zastosować praktycznie podczas tworzenia wypowiedzi muzycznych o różnym charakterze. W edukacji muzycznej znajomość współczesnych multimedialnych to konieczność. Podyktowana jest ona następującymi względami (czynnikami):

- współczesny świat jest niemożliwy do wyobrażenia bez istnienia (multi)mediów,
- człowiek codziennie styka się z przekazami (multi)medialnymi, chociażby przez odbiór przekazów masowych lub zindywidualizowanych,
- (multi)media wkraczają w sferę prywatną, kształtując człowieka na poziomie indywidualnym i społecznym,
- (multi)media pośredniczą w różnych aktywnościach, wspomagając człowieka w realizacji zobowiązań, np. związanych z pełnionymi rolami (nauczyciel, uczeń, rodzic, dyrektor),

¹³ Kołodziejki M., (2015), *Motywacja w procesie nauczania i uczenia się muzyki [w:]* *Horizonty umenia. Zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej webowej konferencie Horizonty uemania*, 3 15.10.2015-15.11.2015, Banská Bystrica: Akademia umeni.

- (multi)media wspomagają młodzież w budowaniu własnej tożsamości, a niekiedy same są jej głównym motorem i kreatorem,
- ponowoczesny kontekst, w który wpisuje się proces mediatyzacji, uczynił z medialności wartość, a przez to element w budowaniu tożsamości współczesnego człowieka¹⁴,
- (multi)media pomagają we wzajemnym komunikowaniu się,
- młodzież jest elementem (częścią) społeczeństwa wiedzy,
- dzięki (multi)mediom staliśmy się społeczeństwem informacyjnym, którego cechą jest powszechna globalizacja¹⁵.

Ostatnim wymaganiem ogólnym jest (III) **wprowadzenie w obszar działań instytucji zajmujących się upowszechnianiem kultury muzycznej**. Celem szczegółowym uczyniono rozbudzanie zainteresowania życiem kulturalnym (szczególnie muzycznym) szkoły i regionu, poczynając jednak od aktywności własnej ucznia i odwołując się do jego indywidualnych i społecznych doświadczeń artystycznych. Znajomość instytucji zajmujących się upowszechnianiem muzyki oraz rozróżnianie i definiowanie pojęć związanych z obszarem ich działania powinna być efektem **rzeczywistego uczestniczenia w kulturalnym życiu swojego miasta** (regionu). Uczestniczenie (aktywne i bierne) w lokalnych i regionalnych występach artystycznych z udziałem różnych twórców i wykonawców daje szansę bliższego poznania specyfiki pracy artystów muzyków i poznawania języka oraz fenomenów muzyki. Poza tym umożliwia komunikowanie się (społeczne, artystyczne, codzienne, odświętne itp.) i realizację **poznawczej, kształcącej oraz wychowawczej funkcji muzyki i edukacji muzycznej poprzez wchodzenie w rolę odbiorcy, twórcy i krytyka**. Na skutek takich doświadczeń artystycznych uczniowie powinni eksterioryzować swoją wiedzę i umiejętności na samodzielne lub zespołowe planowanie i organizowanie różnorodnych projektów artystyczno-muzycznych (od prezentacji muzycznych, przez audycje muzyczne do większych uroczystości szkolnych, a nawet koncertów np. chóru lub zespołu muzycznego). Przybliżanie działalności artystyczno-muzycznej i kulturalnej środowiska, w którym uczeń realnie funkcjonuje, daje **możliwości współtworzenia i korzystania z jego dorobku**. Jak pisze Andrzej Pluta „niegdyś podstawą tożsamości była tradycja [...] autorytet, rozum. Dziś jest to raczej doświadczenie, które staje się źródłem samowiedzy i układem odniesienia wobec innych ludzi [...]”¹⁶ i kultury muzycznej. A więc **idąc śladem doświadczenia**, za Johnem Deweyem, od teorii (która jest często dla młodzieży nieprawdziwa, nierealna i oderwana od rzeczywistości oraz oddziela sztukę i kulturę od życia codziennego) kierujemy się w **stronę praktykowania**, dzięki któremu „doświadczany materiał rozwija się, dążąc do spełnienia”¹⁷.

¹⁴ Molęda-Zdziech M., (2010), *Rola mediów w kształtowaniu tożsamości współczesnego człowieka*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace”, nr 4, s. 159.

¹⁵ Strykowski W., (2003), *Rola mediów i edukacji medialnej we współczesnym społeczeństwie*, „Chowanna”, R. XLVI, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 111–122.

¹⁶ Pluta A., Kalamán M., Tarnopolski A. (red.), (2011), *Czyja edukacja? Refleksje o podmiotowości*, cz. 2, Częstochowa: WSL, s. 13.

¹⁷ Berleant A., (2010), *Zajmujący Dewey: Spuścizna Deweyowskiej estetyki*, „Sztuka i Filozofia”, nr 37, s. 60.

Przechodząc od tradycyjnego nauczania – jako przekazywania wiedzy – do nauczania i uczenia się – jako transakcji¹⁸, akcentujemy i proponujemy rozumienie edukacji jako dialogicznej, sytuując poznawanie „nowego” w autentycznym komforcie emocjonalnym. Doświadczenie zatem, w świetle filozofii Deweya, w odróżnieniu od tego rozumianego jako pierwotne i wtórne, odnosi się do **działania, emocji, poznania i komunikacji**, stanowiących oryginalną jedność¹⁹. Wprowadzenie w obszary działalności instytucji kultury powinno być zatem rodzajem doświadczenia estetycznego²⁰, a więc na pewno występuje ono jako kategoria psychologiczna z emocjami krystalizującymi w tle.

Refleksyjność, ze względu na dynamiczny charakter kultury (w tym kultury muzycznej), będzie rozumiana jako zdolność nauczycieli do identyfikowania problemów i poszukiwania rozwiązań, które usprawniają i uatrakcyjniają procesy uczenia się muzyki a w efekcie tego, **rozumienie i docenianie przez uczniów roli muzyki**. Jak pisze Edwin E. Gordon „dzieci uczą się myślenia jako naturalnej konsekwencji słyszenia języka i uczestniczenia w nim. Dlaczego więc w taki sam sposób nie zdobywają doświadczenia muzycznego?”²¹. Takie szanse daje właśnie realizacja prezentowanej podstawy programowej, stanowiącej relatywnie nową jakość w edukacji ukierunkowanej na rozwój muzyczny człowieka. Efekt refleksji nad działaniem i w działaniu nauczyciela prowadzi do stworzenia środowiska bardziej sprzyjającego uczeniu się uczniów oraz – co niezwykle ważne – podejmowania ryzyka dydaktyczno-wychowawczego prowadzącego do angażowania się w kreatywne działania badawcze (muzykowanie, prowadzenie wywiadów, pisanie esejów, analiza nagrań, obserwacje, mentoring)²².

Należy zaakcentować potrzebę budowania **kultury pedagogicznej nauczycieli muzyki** w szkole ponadpodstawowej, głównie ze względu na nowatorski sposób pojmowania procesów nauczania i uczenia się muzyki, dający swój wyraz w procesach **społecznego uczenia się** w opozycji do transmitowania encyklopedycznej wiedzy muzycznej (wiadomości, terminy i definicje). W powyższym sensie **uczenie się i rozwój są kategoriami kluczowymi**. Interpretując więc czynności i procesy uczenia się w perspektywie socjokulturowych teorii naukowych Lwa S. Wygotskiego, Jeromego S. Brunera (i kontynuatorów ich myśli np. Alberta Bandury’ego, który uwypuklał interakcję umysłu ucznia ze

¹⁸ Por. Łęski Z., (2012), *Transakcje nauczyciel–uczeń w wybranych teoriach dydaktycznych*, „Edukacyjna Analiza Transakcyjna”, nr 1, s. 49–63.

¹⁹ Hohr H., (2013), *The Concept of Experience by John Dewey Revisited: Conceiving, Feeling and „Enlivering”*, „Studies in Philosophy and Education”, 32(1), s. 25–38.

²⁰ Tamże.

²¹ Gordon E.E., (1999), *Sekwencje uczenia się w muzyce. Umiejętności, zawartość i motywy*, Bydgoszcz: WSP, s. 461.

²² Por.: Katarzyńczuk-Mania L., Kołodziejcki M., Kisiel M., (2018), *Orientacje w metodologii badań edukacyjno-muzycznych*, Zielona Góra: Wydawnictwo Wydziału Pedagogiki, Psychologii i Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego.

środowiskiem), przyjmuję za Ewą Filipiak²³ następujące założenia pozwalające nakreślić kontekst rozumienia kategorii uczenia się muzyki:

- **uczenie się muzyki jest aktywnością rozwojową ucznia i nauczyciela,**
- **uczenie się muzyki jest zmianą w relacjach umysł–świat i umysł–kultura,**
- **uczenie się jest procesem społecznym, a więc zanurzonym w relacje interpersonalne w obrębie środowiska społecznego (klasy, szkoły, małej ojczyzny),**
- uczenie się jest **mediowaniem znaczeń** (a w konsekwencji przyjęciem specyficznych strategii nauczania – uczenia polegających na dialogiczno-koncyliacyjnym charakterze procesów budowania wiedzy i ewentualnym zażegnaniu lub łagodzeniu konfliktów między uczestnikami tych procesów w dochodzeniu do prawdy),
- **proces uczenia ma swoją intymną naturę** (ponieważ zaangażowany uczestnik procesu uczenia się doświadcza poczucia sprawstwa, refleksji, współpracy, uczestniczy w kulturze uczenia się w klasie szkolnej i poza nią (w obrębie np. realizacji projektów edukacyjnych, obserwatora zdarzeń artystycznych, przeprowadzającego wywiad itp.),
- **uczenie się jest procesem opanowywania narzędzi kulturowych**, wśród których specyficzną rolę (w rozwoju i uczeniu się) pełni **język** i umiejętność korzystania z niego w postaci **komunikowania się** i dochodzenia do konsensusu w obrębie założonych i realizowanych celów uczenia się.

Proponowane metody realizacji celów edukacyjnych w obrębie przedmiotu muzyka

Wobec wielości metod dydaktycznych występujących w literaturze proponuje się jasno zaakcentować związek **procesów nauczania z uczeniem się**. Wśród metod szczególnie przydatnych w procesie lekcyjnym w szkole ponadpodstawowej należy wymienić następujące:

- dyskusja²⁴ – ponieważ jej uczestnik aktywnie uczestniczy w rozwiązywaniu problemów i zagadnień wyłonionych w jej toku, a jednocześnie korzysta ze wspólnych dociekań, rozważań i wniosków,
- metody problemowe (aktywizujące) – polegające na stwarzaniu sytuacji problemowych,
- metody sytuacyjne, które polegają na analizowaniu określonych informacji oraz podejmowaniu decyzji w sytuacjach zaczerpniętych z działalności instytucji oraz zespołów ludzkich,
- metoda przypadków,
- metoda inscenizacji (naśladowanie rzeczywistości),

²³ Filipiak E., (2008), *Uczenie się w klasie szkolnej w perspektywie socjokulturowej*, [w:] Filipiak E. (red.), *Rozwijanie zdolności uczenia się. Wybrane konteksty i problemy*, Bydgoszcz: Wydawnictwo UKW, s. 17–34.

²⁴ Z jej licznymi odmianami: wielokrotna, obserwowana, czyli panelowa, okrągłego stołu, metoda seminaryjna. Cyt. za: Półturzycki J., (1997), *Dydaktyka dla nauczycieli*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 122–124.

- metody praktyczne (w tym ćwiczenie),
- metody aktywizujące, które uczą pracy w zespole, poprawiają komunikację z innymi, rozwijają poczucie wspólnoty, uczą uwzględniania sądów, opinii i zdania innych osób²⁵,
- obserwacja, słuchanie, dyskusje, prelekcje, prezentacje, korzystanie z książek i podręczników, sporządzenie notatek, wykonywanie różnych ćwiczeń itp.

Wyjątkową metodą jest **projekt edukacyjny lub metoda projektów**, w której uczenie się i nauczanie opiera się na empirycznej, praktycznej i ukierunkowanej filozofii J. Deweya i realizowane jest w relacjach między uczniami a nauczycielami, gdzie struktura tego związku i samej szkoły zorientowane są na społeczne uczenie się. W metodzie tej akcenty filozofii edukacji przesunęły się na aktywne korzystanie z wiedzy w taki sposób, aby ją **eksplorować, badać, interpretować i tworzyć**. Tym samym u jej podstawy nastąpiła emancypacja uczniów ukierunkowana na **aktywne uczestnictwo i zaangażowanie w procesy tworzenia wiedzy i doświadczania wielorakich sposobów i form uczenia się**. Istotą tej metody jest próba wyjaśnienia sposobów, w jaki uczniowie uczą się podczas pracy nad projektami²⁶. Założenia metody projektów osiągnięte są poprzez realizację następujących postulatów²⁷:

- narzucenie ram eksperymentalistycznych w edukacji muzycznej uczniów,
- łączenie celu z aktywnością,
- testowanie przewidywanych konsekwencji zamierzonego działania w praktyce,
- podejmowanie zorganizowanego działania przybierającego formę pracy, która stymuluje aktywność nastawioną na cel,
- dokonywanie demokratycznych wyborów w zakresie tematu, zadań i planowania pracy,
- identyfikowanie i rozwiązywanie problemów jako cel teoretyczny metody projektów,
- praca indywidualna i w grupach,
- proces uczenia się zorientowany na zadanie, ponieważ warunkiem pomyślnego przebiegu jest rozwiązanie problemu i przetestowanie tego rozwiązania w praktycznym działaniu,
- zaplanowane zadanie należy zweryfikować w praktyce i ocenić na podstawie wywołanych przez nie skutków.

W powyższym sensie należy ponownie wrócić do ontycznych i etycznych podstaw dialogu oraz myślenia i działania dialogicznego, ponieważ zdaniem Bogusława Milerskiego „o jego istocie nie tyle rozstrzyga porozumienie, osiągnięcie konsensu, ile

²⁵ Stańdo J., Szałowska-Murmyło M., (2007), *Metody aktywizujące w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej*, Warszawa: ORE, s. 9.

²⁶ Kołodziejki M., Przybysz-Zaremba M., (2017), *Project Method in Educational Practice*, „University Review”, 11(4), s. 26–32.

²⁷ Gutek G.L., (2003), *Filozoficzne i ideologiczne podstawy edukacji*, Gdańsk: GWP, s. 261–262.

spotkanie, także w odmienności sytuacji egzystencjalnej osób dialogujących²⁸. Tym właśnie jest nowa podstawa programowa muzyki w szkole ponadpodstawowej: **spotkaniem człowieka z człowiekiem wspólnie egzystujących w kulturze muzycznej** we wspomnianych wcześniej wymiarach: **ekspresyjnym** (wykonawczym), **twórczym** (kreacja, tworzenie) i **percepcyjnym** (odbiorczym).

W kontekście powyższych uwag realizacyjnych oraz proponowanych metod pracy dydaktyczno-wychowawczej nie należy zapominać o odpowiednim wyposażeniu pracowni muzycznej. W celu pełnej realizacji założeń podstawy programowej powinny się w niej znaleźć:

- instrumenty muzyczne: zestaw jazzowy perkusyjny, syntezator lub/i cyfrowe piano lub/i keyboard, instrumenty strunowe, gitary (akustyczna, basowa, elektryczna, ukulele),
- odpowiedni do warunków szkoły sprzęt nagłaśniający z mikrofonami,
- tablica z pięciolinią, rzutnik multimedialny i ekran lub tablica multimedialna,
- sprzęt do odtwarzania, nagrywania dźwięku, komputer z oprogramowaniem muzycznym (np. edytory tekstu muzycznego, obróbki cyfrowej dźwięku, ministudio muzyczne itp.) z dostępem do internetu,
- biblioteka muzyczna (nuty, śpiewniki, podręczniki), fonoteka i filmoteka.

---

²⁸ Milerski B., (2008), *Pedagogika dialogu: filozoficzne inspiracje i perspektywy*, „Pedagogia Christiana”, 1(21), s. 41.

Wskazówki metodyczne

---

dr hab. Maciej Kołodziejski

Realizacja zapisów podstawy Przykład 1.

Czas trwania: 2 h lekcyjne (90 minut)

Temat: **Zaplanowanie projektu edukacyjnego „Ja i kultura muzyczna mojego miasta”.**

Cel główny: zaprojektowanie zadań uczniów w ramach lekcji muzyki (oraz pracy własnej) dotyczącej realizacji wspólnego projektu edukacyjnego na temat kultury muzycznej wybranego miasta (miejscowości, regionu) w kontekście indywidualnym i wspólnotowym.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna treści podstawy programowej muzyki w szkole średniej,
- zna swoje mocne i słabe strony w kontekście predylekcji (zamiłowań, zainteresowań, zdolności),
- rozwija myślenie krytyczne, asocjacyjnie i dywergencyjne,
- angażuje się w zadania indywidualne i zespołowe,
- rozwija swoją kreatywność indywidualnie i zespołowo,
- wykazuje otwartą postawę na pomysły innych oraz na różnorodne propozycje realizacyjne podczas działań polegających na planowaniu projektu edukacyjnego,
- zna swoje powinności w ramach zadań projektowych i akceptuje je.

Realizowane treści z podstawy programowej (cała podstawa programowa do muzyki)

Realizacja projektu edukacyjnego w formie tzw. „kroków edukacyjnych” zakłada jednocześnie, poprzez wieloraką interpretację, realizację założeń całej podstawy programowej muzyki w szkole średniej (technikum i liceum).

Metody dydaktyczne:

- **podająca/wykładowa** (nauczyciel zapoznaje uczniów z założeniami i treścią podstawy programowej muzyki),
- **aktywizujące** (praca w grupach nad założeniami projektu edukacyjnego),
- **dyskusja.**

Formy pracy: zbiorowa, grupowa, indywidualna.

Media: prezentacja podstawy programowej, prezentacja ustna założeń metody projektu edukacyjnego.

Przebieg zajęć:

1. Powitanie uczniów i czynności organizacyjne (wraz z podaniem tematu zajęć i celów edukacyjnych) – około 3 minut.
2. Zaprezentowanie przez nauczyciela **treści podstawy programowej muzyki** w szkole średniej (około 10 minut).
3. Krótka dyskusja na temat założeń i treści podstawy programowej (kierunki edukacyjne, warunki realizacji, analiza treści, opinie, sądy) (około 5–10 minut).
4. Przedstawienie założeń **metody projektu edukacyjnego**²⁹. Zaproponowanie uczniom zaplanowania i wyjątkowego sposobu realizacji (sekwencyjnie za pomocą np. tzw. kroków edukacyjnych) całej podstawy programowej poprzez wdrożenie rocznego projektu edukacyjnego zatytułowanego „Ja i kultura muzyczna mojego miasta” (około 10 minut).
5. Ustalenie **mocnych i słabych stron** uczniów za pomocą krótkiej autocharakterystyki (autoprezentacji) poszczególnych osób (klasa pierwsza, uczniowie nie znają się zbyt dobrze, nauczyciel także nie zna ich jeszcze wystarczająco dobrze) (około 10 minut).
6. **Wspólne** (nauczyciel i uczniowie) **ustalenie celów, terminów, kryteriów i zasad prezentacji wyników głównego projektu edukacyjnego oraz tematów**³⁰ **kroków edukacyjnych (czyli cyklu wyzwań semestralnych i rocznych)** (za pomocą metody dyskusji i burzy mózgów) (czas trwania tej części to około 20 minut).

Na to składają się następujące kwestie do ustalenia z całą grupą:

- **cele, metody i formy pracy związane z realizacją głównego projektu edukacyjnego** (cele mają opisywać, jakie zmiany zajdą po realizacji tegoż projektu jako projektu głównego),
- określenie **terminów realizacji całości zadania i poszczególnych jego etapów**, czyli kroków edukacyjnych/poszczególnych wyzwań (ponieważ jest to przedmiot szkolny – podział powinien uwzględniać semestry),
- **kryteria, metody i formy oceniania** (uczniowie będą wiedzieć, co konkretnie powinni zrobić, aby otrzymać określoną ocenę lub zaliczenie danego zadania, za pomocą jakich narzędzi będzie mierzona ich praca, jakie inne informacje będą mogli otrzymać dzięki systemowi oceniania),

²⁹ Więcej o metodzie projektów: Kołodziejcki M., Przybysz-Zaremba M., (2017), *Project Method in Educational Practice*, „University Review”, Vol. 11 No. 4, p. 26–32.

³⁰ lub przedstawienie ich w formie gotowego materiału przygotowanego wcześniej przez nauczyciela (już na właściwej lekcji).

- **zasady prezentacji wyników** (elementów składowych, kroków, części pracy) swojej pracy (publiczne, klasowe, podczas uroczystości szkolnych itp.).

Część II zajęć – warsztatowa

1. **Organizacja wewnętrzna i podział zadań wewnątrz grupy w ramach kroków edukacyjnych/poszczególnych wyzwań.** Przykład takiej organizacji pracy semestralnej przy założeniu realizacji powyższego, głównego tematu³¹.

Poniżej zaproponowano tematy kroków edukacyjnych (poszczególnych wyzwań) realizowanych np. w I semestrze:

Wyzwanie 1. Przygotowanie indywidualnych prezentacji multimedialnych uczniów na temat: „Najciekawsza instytucja kultury muzycznej w mieście X” (forma indywidualna, czas trwania prezentacji 10 minut każda, czas przygotowania prezentacji: 1 miesiąc, miejsce prezentowania materiału: aula szkoły w ramach cyklu „Popołudniowe spotkania przy herbatce”³².

Wyzwanie 2. Wywiad z ciekawym człowiekiem (np. instrumentalistą, dyrygentem, kompozytorem, muzycznym dziennikarzem radiowym lub telewizyjnym (forma grupowa – 3–4 osoby współpracujące ze sobą, czas przygotowania: 1,5 miesiąca, forma prezentacji: monitory na korytarzach szkolnych, strona internetowa szkoły, portale społecznościowe)³³.

Wyzwanie 3. Nagranie filmu pt. *Muzyka w moim mieście* (forma grupowa – 5–7 osób współpracujących ze sobą (wywiad z gwiazdą, zdjęcia, filmiki, ilustracje, prezentacje, dźwięk, muzyka), czas przygotowania: 2 miesiące, forma prezentacji: monitory na korytarzach szkolnych, strona internetowa szkoły, portale społecznościowe).

Wyzwanie 4. Dni Patrona Szkoły – przygotowanie uroczystości szkolnej na około 45 minut (forma: cała klasa bądź kilka klas), w tym montaż słowno-muzyczny, prezentacje artystyczne uczniów, wykonywanie piosenek i utworów muzycznych itp.

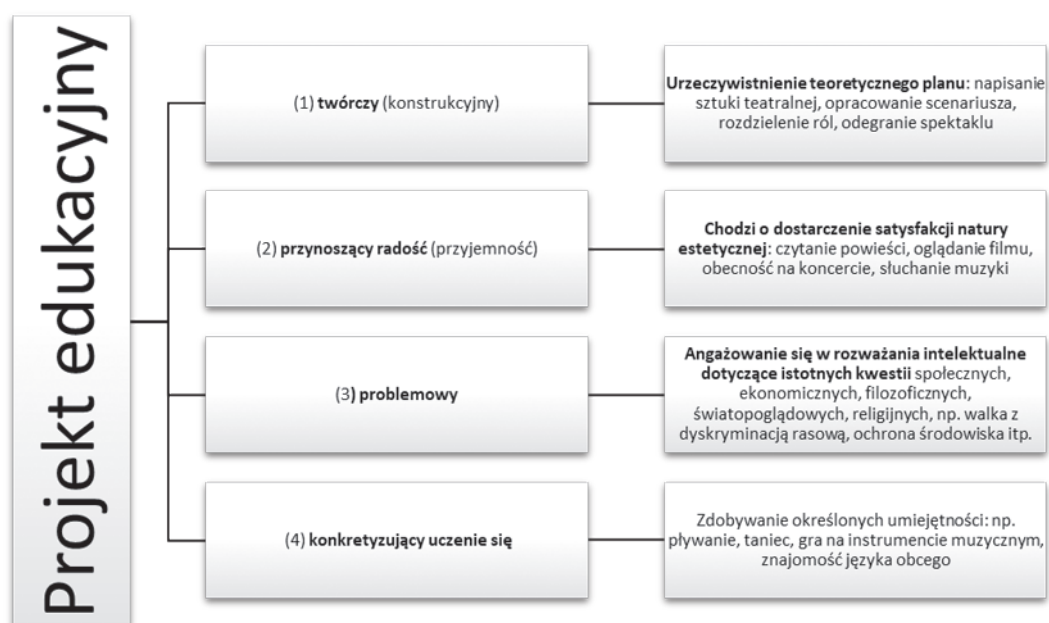
³¹ Na powyższy temat projektu składa się cykl wyzwań (kroków edukacyjnych).

³² Prezentacja zawiera np. historię instytucji, fotografie, informacje o przedsięwzięciach aktualnych i historycznych, otrzymane nagrody, opis działalności statutowej, biografie wybranych ciekawych ludzi, filmiki itp.

³³ Uwagi do planowania podczas zajęć: jest to projekt realizowany w małych grupach 3-4-osobowych. Każdy członek grupy powinien mieć do wykonania mniej więcej jednakową część ogólnego zadania (po zrealizowaniu projektu należy dostarczyć informację, kto był odpowiedzialny za poszczególne elementy całości zadania: np. pytania do wywiadu (cała grupa), nagranie i montaż wywiadu – XY, przygotowanie tekstu do wydruku, YW itp.) Zadanie będzie oceniane za pomocą np. głosowania na portalu społecznościowym na podstawie następujących kryteriów: oryginalność i pomysłowość (1–3 punkty), dociekliwość w pytaniach (1–3 punkty), zaangażowanie wszystkich członków grupy w wykonanie zadania (1–3 punkty).

Wytyczne³⁴ do zaplanowania konkretnych wyzwań/kroków³⁵ dla **grupy opracowującej konkretny krok edukacyjny/wyzwanie/zadanie** (czas trwania 25 minut):

- **Wybór tematu** (przy tym wybór metody realizacji: film, wywiad, prezentacja, gra miejska, koncert, program artystyczny, apel itp.).
- **Forma:** indywidualna, grupowa, zbiorowa (cała klasa lub dwie klasy).
- **Wybór formy projektu** (np. projekt akcji³⁶, projekt badawczy³⁷).

- **Cele realizacji projektu**, jakie uczniowie mają osiągnąć w rezultacie podjętych działań (dobrze jest, jeśli cel daje się precyzyjnie wskazać, np. uzyskanie kwoty 800 PLN w wyniku zorganizowania koncertu charytatywnego dla osoby XY). Chodzi też o cele edukacyjne, wynikające z podstawy programowej i programu szkoły.

Należy pomyśleć o celach w kontekście następujących pytań:

- W jaki sposób uczniowie się uczą?
- Co sprawia, że proces uczenia się jest bardziej efektywny?
- Co motywuje ludzi do uczenia się?

³⁴ Szczegółowe wytyczne dostępne są w publikacji: Królikowski J., (2001), *Projekt edukacyjny. Materiały dla zespołów międzyprzedmiotowych*, Warszawa: CODN.

³⁵ Te wyzwania są właściwie konkretnymi projektami/zadaniami edukacyjnymi.

³⁶ Projekt akcji polega na podjęciu jakiegoś działania w środowisku lokalnym (klasie, szkole, mieście) np. zorganizowaniu happeningu promującego jakieś wydarzenie lub osobę.

³⁷ Projekt badawczy polega na zebraniu i usystematyzowaniu informacji o pewnych zagadnieniach. Jego rezultaty mają charakter różnego rodzaju opracowań (esejów, wywiadów, rysunków, fotografii, biogramów, drzewa genealogicznego, albumów gier), które uczniowie sami przygotowują, by zaprezentować w środowisku (klasie szkolnej, na forum szkoły, forum internetowym, w mieście).

- Jaka powinna być rola ucznia, a jaka nauczyciela w procesie uczenia się?
  - Co sprawia, że ludzie są zaangażowani w realizację zadań edukacyjnych?
- oraz
- Czy założony cel jest możliwy do osiągnięcia?
  - Jakie są koszty (finansowe, intelektualne, zdrowotne) realizacji założonych celów?
  - Kto pomoże w realizacji tak założonych celów?
  - Jakie są lub mogą być najpoważniejsze trudności?
  - Czy cel jest jasny i zrozumiały dla wszystkich członków grupy zadaniowej?
  - Jakie **wiedomości, umiejętności i postawy** zdobędziemy, realizując projekt edukacyjny (miesięczny, semestralny, całoroczny)?
- **Lista osób i instytucji**, które mogą pomóc w realizacji projektu (powstała np. podczas burzy mózgów) oraz ustalenie kolejności i zasad kontaktu z tymi osobami, grupami osób bądź instytucjami (dodatkowo dobrze jest ustalić profity, jakie strony zaangażowane mogą otrzymać z tych działań, np. bezpłatna reklama instytucji itp.). Tutaj należy uwzględnić także atmosferę szkoły sprzyjającą lub nie takim metodom pracy jak projekt edukacyjny, możliwość otrzymania wsparcia od innych nauczycieli, dyrekcji szkoły i rodziców.
  - **Materiały edukacyjne (sprzęt, źródła)**. Chodzi o zaplanowanie listy potrzebnych materiałów i ich dostępność, np. pomoce dydaktyczne (książki, prasa, dzienniki, pamiętniki), możliwość korzystania z komputerów (internetu) lub innych urządzeń audiowizualnych (kamery, rejestratory dźwięku, studio nagrań, aplikacje itp.).
  - **Organizacja pracy w szkole i poza szkołą**. Należy wziąć pod uwagę organizację pracy szkoły, układ planu lekcji, liczbę godzin przedmiotu muzyka, możliwości lokalowe i bazowe, priorytety zawarte w programie szkoły (misja i wizja).
  - **Indywidualne zasoby członków zespołu**. Chodzi tutaj głównie o zainteresowania, umiejętności i zdolności uczniów, doświadczenie w różnych przedsięwzięciach, wzajemny stopień znajomości uczniów, zgromadzone materiały, zasoby własne, znajomość instytucji, które mogą wesprzeć projekt, wsparcie ze strony bliskich, ilość wolnego czasu, emocjonalne zaangażowanie się poszczególnych członków w projekt, szczególne zainteresowanie swoją rolą w projekcie itp.
  - **Zasoby środowiska lokalnego**. Chodzi o wsparcie nie tylko własnej szkoły, ale także (a może przede wszystkim) innych instytucji, bibliotek, muzeum, szkoły wyższej, organizacji pozarządowej, domów kultury itp.
  - **Lista trudności** związanych z poszczególnymi etapami realizacji projektu oraz sposoby radzenia sobie z nimi.

- **Dokładny opis poszczególnych etapów działania**, opracowanie kalendarza działań oraz dat i miejsca spotkań grupy w celu monitorowania przebiegu realizacji projektu.
- **Określenie ramowego czasu trwania projektu** oraz ustalenie osób odpowiedzialnych za konkretne zadania (ustalić te zadania i przydzielić osoby). Np.:

Zadanie do zrealizowania	drugi tydzień września	trzeci tydzień września	czwarty tydzień września	pierwszy tydzień października	drugi tydzień października
Przygotowanie plakatów i ulotek oraz zaproszeń na koncert charytatywny	Ewa, Jacek, Maciek				
Przygotowanie tzw. „zajawki” muzycznej do radia promującej koncert	Boguś, Krzysztof	Boguś, Krzysztof			
Wybór repertuaru na koncert, przydział zadań muzycznych	Cała grupa	Ala, Magda, Joanna, Beata, Krysia, Wojtek, Maciej, Zbyszek	Ala, Magda, Joanna, Beata, Krysia, Wojtek, Maciej, Zbyszek	Ala, Magda, Joanna, Beata, Krysia, Wojtek, Maciej, Zbyszek	

Przygotowanie listy zadań, osób odpowiedzialnych i określenie tzw. deadline’u.

Zadanie do wykonania	Osoba odpowiedzialna	Zadanie musi być wykonane do (wpisać dokładną datę)

- Sposób prezentacji projektu i poszczególnych wyzwań/kroków edukacyjnych (np. folder, esej, prezentacja multimedialna, książka, koncert, wystąpienie publiczne, film, audycja itp.).
2. **Zakończenie zajęć z krótką prezentacją założeń projektu edukacyjnego (dyskusja, wolne wnioski) (około 5 minut).**

HISTORIA MUZYKI

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Kształcenie ogólne w szkole ponadpodstawowej tworzy programowo spójną całość i stanowi fundament wykształcenia, umożliwiającą zdobycie zróżnicowanych kwalifikacji zawodowych, a następnie ich doskonalenie lub modyfikowanie, otwierając proces uczenia się przez całe życie.

Celem kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum jest:

- 1) traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;
- 2) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- 3) rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;
- 4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;
- 5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrazeniowo-twórczymi;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- 8) rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Do najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie kształcenia ogólnego w liceum ogólnokształcącym i technikum należą:

- 1) myślenie – rozumiane jako złożony proces umysłowy, polegający na tworzeniu nowych reprezentacji za pomocą transformacji dostępnych informacji, obejmującej interakcję wielu operacji umysłowych: wnioskowanie, abstrahowanie, rozumowanie, wyobrażanie sobie, sądzenie, rozwiązywanie problemów, twórczość. Dzięki temu, że uczniowie szkoły ponadpodstawowej uczą się równocześnie różnych przedmiotów, możliwe jest rozwijanie następujących typów myślenia: analitycznego, syntetycznego, logicznego, komputacyjnego, przyczynowo-skutkowego, kreatywnego, abstrakcyjnego; zachowanie ciągłości kształcenia ogólnego rozwija zarówno myślenie percepcyjne, jak i myślenie pojęciowe. Synteza obu typów myślenia stanowi podstawę wszechstronnego rozwoju ucznia;

- 2) czytanie – umiejętność łącząca zarówno rozumienie sensów, jak i znaczeń symbolicznych wypowiedzi; kluczowa umiejętność lingwistyczna i psychologiczna prowadząca do rozwoju osobowego, aktywnego uczestnictwa we wspólnocie, przekazywania doświadczeń między pokoleniami;
- 3) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w językach obcych, zarówno w mowie, jak i w piśmie, to podstawowa umiejętność społeczna, której podstawą jest znajomość norm językowych oraz tworzenie podstaw porozumienia się w różnych sytuacjach komunikacyjnych;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
- 5) umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;
- 6) umiejętność samodzielnego docierania do informacji, dokonywania ich selekcji, syntezy oraz wartościowania, rzetelnego korzystania ze źródeł;
- 7) nabywanie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania;
- 8) umiejętność współpracy w grupie i podejmowania działań indywidualnych.

Jednym z najważniejszych zadań liceum ogólnokształcącego i technikum jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej stanowiących kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Bogacenie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy, z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i w postaci zasobów multimedialnych. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów.

Ważnym celem działalności szkoły jest skuteczne nauczanie języków obcych. Bardzo ważne jest dostosowanie zajęć do poziomu przygotowania ucznia, które uzyskał na wcześniejszych etapach edukacyjnych.

Ważnym zadaniem szkoły jest także edukacja zdrowotna, której celem jest rozwijanie u uczniów postawy dbałości o zdrowie własne i innych ludzi oraz umiejętności tworzenia środowiska sprzyjającego zdrowiu.

W procesie kształcenia ogólnego szkoła kształtuje u uczniów postawy sprzyjające ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takie jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz do pracy zespołowej. W rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji.

Kształcenie i wychowanie w liceum ogólnokształcącym i technikum sprzyja rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów. Zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i regionalnej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie młodzieży w duchu akceptacji i szacunku dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Duże znaczenie dla rozwoju młodego człowieka oraz jego sukcesów w dorosłym życiu ma nabywanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych lub indywidualnych oraz organizacja i zarządzanie projektami.

Strategia uczenia się przez całe życie wymaga umiejętności podejmowania ważnych decyzji, poczynając od wyboru szkoły ponadpodstawowej, kierunku studiów lub konkretnej specjalizacji zawodowej, poprzez decyzje o wyborze miejsca pracy, sposobie podnoszenia oraz poszerzania swoich kwalifikacji, aż do ewentualnych decyzji o zmianie zawodu. I te umiejętności kształtowane będą w szkole ponadpodstawowej.

Przedmioty w liceum ogólnokształcącym i technikum mogą być nauczane w zakresie podstawowym lub w zakresie rozszerzonym:

- 1) tylko w zakresie podstawowym – przedmioty: muzyka, plastyka, podstawy przedsiębiorczości, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie do życia w rodzinie, etyka;
- 2) w zakresie podstawowym i w zakresie rozszerzonym: język polski, język obcy nowożytny, matematyka, język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz język regionalny – język kaszubski, historia, wiedza o społeczeństwie, geografia, biologia, chemia, filozofia, fizyka, informatyka;
- 3) tylko w zakresie rozszerzonym – przedmioty: historia muzyki, historia sztuki, język łaciński i kultura antyczna.

Szkoła ma stwarzać uczniom warunki do nabywania wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki, w tym logicznego i algorytmicznego myślenia, programowania, posługiwania się aplikacjami komputerowymi, wyszukiwania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, posługiwania się komputerem i podstawowymi urządzeniami cyfrowymi oraz stosowania tych umiejętności na zajęciach z różnych przedmiotów, m.in. do pracy nad tekstem, wykonywania obliczeń, przetwarzania informacji i jej prezentacji w różnych postaciach.

Każda sala lekcyjna powinna mieć dostęp do internetu, uczniowie i nauczyciele powinni mieć zapewniony dostęp do pracowni stacjonarnej lub mobilnej oraz możliwość korzystania z własnego sprzętu. Wszystkie pracownie powinny być wyposażone w monitor interaktywny (z wbudowanym komputerem i oprogramowaniem) lub zestaw: komputer, projektor i tablica interaktywna lub ekran.

Szkoła ma również przygotowywać uczniów do dokonywania świadomych i odpowiedzialnych wyborów w trakcie korzystania z zasobów dostępnych w internecie, krytycznej analizy informacji, bezpiecznego poruszania się w przestrzeni cyfrowej, w tym nawiązywania i utrzymywania opartych na wzajemnym szacunku relacji z innymi użytkownikami sieci.

Szkoła oraz poszczególni nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia, stosownie do jego potrzeb i możliwości.

Uczniom z niepełnosprawnościami szkoła zapewnia optymalne warunki pracy. Wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia. Zatem nauczyciel powinien tak dobierać zadania, aby z jednej strony nie przerażały one możliwości ucznia (nie uniemożliwiały osiągnięcia sukcesu), a z drugiej nie powodowały obniżenia motywacji do radzenia sobie z wyzwaniami.

Bardzo istotna jest edukacja zdrowotna, która prowadzona konsekwentnie i umiejętnie będzie przyczyniać się do poprawy kondycji zdrowotnej społeczeństwa oraz pomyślności ekonomicznej państwa.

Zastosowanie metody projektu, oprócz wspierania w nabywaniu opisanych wyżej kompetencji, pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.

Opis wiadomości i umiejętności zdobytych przez ucznia w szkole ponadpodstawowej jest przedstawiany w języku efektów uczenia się, zgodnie z Polską Ramą Kwalifikacji³⁸.

Działalność edukacyjna szkoły określona jest przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Działalność wychowawcza szkoły należy do podstawowych celów polityki oświatowej państwa. Wychowanie młodego pokolenia jest zadaniem rodziny i szkoły, która w swojej działalności musi uwzględniać wolę rodziców, ale także i państwa, do którego obowiązków należy stwarzanie właściwych warunków wychowania. Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi.

W czteroletnim liceum ogólnokształcącym i pięcioletnim technikum są realizowane następujące przedmioty:

- 1) język polski;
- 2) język obcy nowożytny;

³⁸ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. z 2017 r., poz. 986 i 1475).

- 3) filozofia;
- 4) język łaciński i kultura antyczna;
- 5) muzyka;
- 6) historia muzyki;
- 7) plastyka;
- 8) historia sztuki;
- 9) historia;
- 10) wiedza o społeczeństwie;
- 11) geografia;
- 12) podstawy przedsiębiorczości;
- 13) biologia;
- 14) chemia;
- 15) fizyka;
- 16) matematyka;
- 17) informatyka;
- 18) wychowanie fizyczne;
- 19) edukacja dla bezpieczeństwa;
- 20) wychowanie do życia w rodzinie³⁹;
- 21) etyka;
- 22) język mniejszości narodowej lub etnicznej⁴⁰;
- 23) język regionalny – język kaszubski⁴⁰.

Historia muzyki

Historia muzyki ma charakter syntetyczny (periodyzacja i systematyka), interakcyjny (relacje i związki), implikacyjny (przyczyna, skutek) i eksplanacyjny (wyjaśnianie). Jako przedmiot rozszerzony historia muzyki powinna być rozpatrywana w szerokim kontekście kultury, języka, literatury, sztuki, architektury i nauki. Należy również uwzględnić uwarunkowania, procesy i fakty mające bezpośredni i pośredni związek z historią powszechną. Zarówno wiedza faktograficzna i jej związki z poszczególnymi epokami, jak i wiedza proceduralna, związana ze słuchaniem muzyki i jej percepcją, stanowią istotny komponent wiadomości i umiejętności ucznia.

Treści podstawy programowej historii muzyki zostały podzielone na trzy główne zakresy – muzyka w ujęciu historycznym, analiza i interpretacja dzieł oraz tworzenie wypowiedzi

³⁹ Sposób nauczania przedmiotu wychowanie do życia w rodzinie określają przepisy wydane na podstawie art. 4 ust. 3 *Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży* (Dz.U., poz. 78, z 1995 r., poz. 334, z 1996 r., poz. 646, z 1997 r., poz. 943 i poz. 1040, z 1999 r., poz. 32 oraz z 2001 r., poz. 1792).

⁴⁰ Przedmiot język mniejszości narodowej lub etnicznej oraz przedmiot język regionalny – język kaszubski są realizowane w szkołach (oddziałach) z nauczaniem języka mniejszości narodowych lub etnicznych oraz języka regionalnego – języka kaszubskiego, zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 13 ust. 3 *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (Dz.U. z 2017 r., poz. 2198, 2203 i 2361).

– które wzajemnie się uzupełniają i przenikają. Ważnym aspektem w edukacji muzycznej młodzieży na tym etapie jest ścisłe łączenie zagadnień teoretycznych z percepcją muzyki oraz postrzeganiem jej w szerokim kontekście rozwoju na przestrzeni wieków. Zdobywane wcześniej umiejętności muzyczne i wynikająca z praktyki wykonawczej znajomość elementów teorii muzyki stanowi teraz podstawę do głębszego poznawania i przeżywania dzieł muzycznych.

Podstawa programowa przedmiotu historia muzyki

III etap edukacyjny: 4-letnie liceum ogólnokształcące oraz 5-letnie technikum

Zakres rozszerzony

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Muzyka w ujęciu historycznym – periodyzacja, język, właściwości i charakterystyka.
  1. Poznanie muzyki w ujęciu historycznym od zarania dziejów, przez starożytność, średniowiecze, renesans, barok, klasycyzm, romantyzm do muzyki XX wieku i współczesności.
  2. Postrzeganie muzyki w kontekście kultury poszczególnych epok, kształtujących ją zjawisk społecznych i wydarzeń historycznych oraz powiązanej z nimi estetyki.
- II. Analiza i interpretacja dzieł muzycznych.
  3. Dokonywanie analizy percepcyjnej i opisu różnorodnych dzieł muzycznych reprezentatywnych dla poszczególnych epok pod względem estetycznym, formalnym, strukturalnym i stylistycznym oraz ich interpretacja wraz z uzasadnieniem.
  4. Ukazywanie zmienności wybranych form muzycznych w kontekście ich rozwoju i przeobrażeń w poszczególnych epokach. Współczesne inspiracje muzyką artystyczną na przestrzeni wieków.
- III. Tworzenie wypowiedzi związanych z historią i kulturą muzyczną.

Stymulowanie umiejętności krytyczno-refleksyjnego myślenia o muzyce na różnych poziomach percepcji muzycznej, w odmiennych jej zakresach (bliższa – dalsza), wymiarach (kulturowym, etnicznym, użytkowym i in.), kontekstach (społecznym, humanistycznym, religijnym i in.) i biegunach (kultura wysoka *versus* masowa).

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Muzyka w ujęciu historycznym – periodyzacja, język, właściwości i charakterystyka.
  1. Muzyka w prehistorii. Uczeń:
    - 1) wymienia i omawia hipotezy dotyczące powstania muzyki;
    - 2) opisuje instrumenty prehistoryczne.
  2. Starożytność (Egipt, Grecja, Rzym i in.). Uczeń:
    - 1) wymienia i omawia funkcje muzyki (użytkowa, obrzędowa, rozrywkowa, wojskowa);
    - 2) rozróżnia i charakteryzuje gatunki muzyczne związane z teatrem antycznym (hymn, oda);

- 3) wymienia i klasyfikuje starożytne instrumenty muzyczne (np. harfa, lira, kithara, aulos, fletnia Pana, sistrum, organy hydrauliczne, tuba, róg, trąbka i in.);
  - 4) omawia miejsce muzyki w nauce i filozofii starożytnej (Pitagoras – teoria muzyki, Platon i Arystoteles – znaczenie muzyki w wychowaniu młodego pokolenia, wartości etyczno-moralne).
3. Średniowiecze. Uczeń:
- 1) charakteryzuje kulturę muzyczną wczesnego średniowiecza związaną z rozwojem chrześcijaństwa;
  - 2) omawia chorał gregoriański:
    - a) powstanie,
    - b) związek z liturgią Kościoła rzymskiego (antyfonarz),
    - c) cechy,
    - d) notacja (neumy),
    - e) sposoby wykonania: *accentus* i *contentus*,
    - f) system modalny,
    - g) formy i gatunki z nim związane: hymn, psalm, antyfona, msza, dramat liturgiczny (misterium) i in.;
  - 3) omawia początki wielogłosowości w muzyce kościelnej:
    - a) formy: *organum* i *discantus*,
    - b) teoretycy: Hucbald, Guido z Arezzo,
    - c) szkoła Notre Dame i jej przedstawiciele: Leoninus i Perotinus;
  - 4) omawia rozwój monodii epickiej i lirycznej (działalność trubadurów i truwerów);
  - 5) charakteryzuje *ars antiqua* (muzyka menzuralna i jej notacja, szkoły klasztorne jako ośrodki kultury muzycznej) i *ars nova* (muzyka świecka, dworska, rozwój muzyki instrumentalnej);
  - 6) omawia cechy wybranych form muzycznych (msza i jej stałe części, organum, motet, pieśń, rondo, ballada);
  - 7) wymienia i klasyfikuje średniowieczne instrumenty muzyczne (np. szalamera, fidel, kornet, krzywula, lira korbowa, rebek, psalterium);
  - 8) zna kompozytorów i teoretyków średniowiecznych (Leoninus, Perotinus, Guido d'Arezzo, Philippe de Vitry, Guillaume de Machaut, Piotr z Grudziądza, Wincenty z Kielczy (Kielc), Mikołaj z Radomia);
  - 9) wymienia zabytki polskiej i europejskiej muzyki średniowiecznej (*Bogurodzica*, *Gaude Mater Polonia*, *Chwała Tobie*, *Gospodzinie* i in.);
  - 10) zna pojęcia: śpiew melizmatyczny (melizmaty), skale modalne, *cantus firmus*, neumy.
4. Renesans. Uczeń:
- 1) charakteryzuje muzykę renesansową, jej odniesienia do starożytnych ideałów i wartości;
  - 2) wymienia formy muzyki wokalne i instrumentalnej;

- 3) omawia cechy wybranych form muzycznych (madrygał, pieśń, kanon);
  - 4) klasyfikuje renesansowe instrumenty muzyczne (lutnia, flety, szpinet, klawikord, viola) oraz wymienia słynnych lutników (rody lutnicze);
  - 5) zna kompozytorów renesansowych (Guillaume Dufay, Orlando di Lasso, Giovanni Pierluigi da Palestrina, Wacław z Szamotuł, Mikołaj Gomółka, Marcin Leopolita, Mikołaj Zieleński i in.) i podaje przykłady ich twórczości;
  - 6) charakteryzuje złoty wiek muzyki polskiej;
  - 7) zna pojęcia: tabulatura, polifonia wokalna, *a cappella*, polichóralność, imitacja, kapela.
5. Barok. Uczeń:
- 1) charakteryzuje muzykę barokową w kontekście estetyki epoki, uwzględniając:
    - a) styl ornamentalny – nawiązanie do sztuk plastycznych i architektury,
    - b) działalność Cameraty florenckiej i narodziny opery,
    - c) szczyt rozwoju polifonii związanej z twórczością Johanna Sebastiana Bacha,
    - d) powstanie systemu dur-moll i *basso continuo*,
    - e) *concerto* – powszechne muzykowanie i związane z nim formy (*concerto grosso*, muzyka plenerowa);
  - 2) omawia cechy wybranych form muzycznych (fuga, preludium, *toccata*, *suita* i *partita*, tańce: menuet, gawot; koncert, *concerto grosso*, *sonata* barokowa, uwertura, opera, oratorium, pasja, kantata);
  - 3) wymienia i klasyfikuje barokowe instrumenty muzyczne (klawesyn, organy, skrzypce, altówka, wiolonczela, kontrabas, obój, waltornia, fortepian, flet poprzeczny);
  - 4) wymienia i charakteryzuje twórczość kompozytorów (Claudio Monteverdi, Johann Sebastian Bach, Georg Friedrich Haendel, Antonio Vivaldi, Arcangelo Corelli, klawesyniści francuscy: Jean Philippe Rameau, François Couperin);
  - 5) omawia polską muzykę barokową i jej reprezentantów (Bartłomiej Pękiel, Adam Jarzębski, Marcin Mielczewski, Grzegorz Gerwazy Gorczycki);
  - 6) zna pojęcia: system dur-moll, polifonia imitacyjna, bas cyfrowany (*basso continuo*), kontrapunkt, forma ewolucyjna, orkiestra barokowa, improwizacja, forma wariacyjna, *ostinato*, system równomiernie temperowany, *bel canto*.
6. Klasycyzm. Uczeń:
- 1) charakteryzuje muzykę w kontekście estetyki epoki:
    - a) okres przedklasycyzy i jego reprezentantów (klawesyniści francuscy, Christoph Willibald Gluck, Luigi Boccherini),
    - b) szkoła mannheimska i jej wpływ na powstanie klasycyzmu,
    - c) opisuje styl gallant,
    - d) związki muzyki z kulturą mieszczańską,

- e) muzyka salonowa,
  - f) rola teatrów jako ośrodków muzycznych,
  - g) twórczość i działalność klasyków wiedeńskich,
  - h) odmiennność późnej twórczości Ludwiga van Beethovena jako prekursora romantyzmu,
  - i) zmiany w cyklu sonatowym dokonane przez Ludwiga van Beethovena i ich przykłady;
- 2) omawia cechy wybranych form muzycznych:
    - a) części cyklu sonatowego (w tym allegro sonatowego),
    - b) gatunków opartych na cyklu sonatowym: sonaty klasycznej, symfonii, koncertu solowego, kwartetu smyczkowego,
    - c) wariacji,
    - d) ronda,
    - e) XVIII-wiecznej muzyki rozrywkowej i jej form: serenady, *divertimento*;
  - 3) wymienia i klasyfikuje instrumenty orkiestry symfonicznej, skład kwartetu smyczkowego i różnych zespołów kameralnych typowych dla epoki klasycyzmu;
  - 4) wymienia i charakteryzuje twórczość kompozytorów (Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart, Ludwig van Beethoven);
  - 5) omawia polską muzykę epoki klasycyzmu (pieśń patriotyczna, polonez, śpiewogra, wodewil) i twórczość jej reprezentantów (Maciej Kamieński, Jan Stefani, Michał Kleofas Ogiński, Józef Elsner, Karol Kurpiński);
  - 6) zna pojęcia: styl galant, homofonia, klasycy wiedeńscy, elementy allegro sonatowego (dualizm tematyczny, ekspozycja, przetworzenie, reprzyza), kadencja wirtuozowska, elementy ronda (refren, kuplety).
7. Romantyzm. Uczeń:
- 1) charakteryzuje muzykę romantyczną w kontekście estetyki epoki:
    - a) rozumie związki muzyki Ludwiga van Beethovena z początkami romantyzmu,
    - b) opisuje styl brillant,
    - c) wymienia charakterystyczne cechy romantyzmu: uczuciowość, elementy narodowe i ludowe, wirtuozeria (wirtuozi, np. Niccolò Paganini, Fryderyk Chopin, Ferenc Liszt, Henryk Wieniawski i in.),
    - d) dostrzega wątki narodowe w muzyce,
    - e) omawia rozwój muzykowania domowego,
    - f) opisuje orkiestrę symfoniczną w romantyzmie (powiększenie składu, szczególnie u Hectora Berlioz'a i Gustava Mahlera, rola dyrygenta);
  - 2) omawia cechy wybranych form muzycznych:
    - a) wielkich (sonata, symfonia, opera, dramat muzyczny, poemat symfoniczny, koncert),

- b) małych (liryka instrumentalna: pieśń bez słów, *scherzo*, nokturn, preludium, etiuda, bagatela, impromptu, moment musical, rapsodia, fantazja, ballada i in.), pieśń, rondo klasyczne a rondo romantyczne;
- 3) wymienia i klasyfikuje instrumenty muzyczne charakterystyczne dla epoki romantyzmu (fortepian, pianino, gitara, harfa); instrumenty smyczkowe (skrzypce, altówka, wiolonczela, kontrabas); instrumenty dęte (róg (waltornia), obój, flet, klarnet, saksofon); wymienia kompozytorów romantyzmu i charakteryzuje ich twórczość (Franz Schubert, Hector Berlioz, Felix Mendelssohn-Bartholdy, Robert Schumann, Ferenc Liszt, Gioacchino Rossini, Giuseppe Verdi, Richard Wagner, Giacomo Puccini) i późnego romantyzmu (Johannes Brahms, Piotr Czajkowski, Gustav Mahler);
- 4) omawia szkoły narodowe: niemiecką (Carl Maria von Weber i Richard Wagner), czeską (Bedřich Smetana i Antonín Dvořák), polską (Stanisław Moniuszko, Fryderyk Chopin i Zygmunt Noskowski), rosyjską (Potężna Gromadka, a w niej przede wszystkim: Modest Musorgski, Aleksandr Borodin i Nikołaj Rimski-Korsakow), hiszpańską (Isaac Albéniz, Enrique Granados), francuską (César Franck), angielską (Edward Elgar, Ralph Vaughan Williams), w Skandynawii: norweską (Edvard Grieg) i fińską (Jan Sibelius);
- 5) charakteryzuje polską muzykę romantyczną i jej reprezentantów (Fryderyk Chopin, Henryk Wieniawski, Stanisław Moniuszko, Ignacy Jan Paderewski, Władysław Żeleński, Zygmunt Noskowski);
- 6) zna pojęcia: kantylena, *tempo rubato*, transkrypcja fortepianowa, wirtuoz, uwertura koncertowa, muzyka programowa, *leitmotiv*, szkoła narodowa, instrumentacja.
8. Muzyka XX i XXI wieku. Uczeń:
- 1) charakteryzuje muzykę w kontekście estetyki epoki – wymienia i opisuje wybrane style i techniki muzyki XX i XXI wieku (impresjonizm, ekspresjonizm, dodekafonia, serializm, punktualizm, neoklasycyzm, nawiązania do jazzu, folklorizm, witalizm, aleatoryzm, sonoryzm, muzyka elektroakustyczna, improwizowana, multimedialna, performance);
- 2) wymienia środki wykonawcze muzyki XX i XXI wieku i opisuje: fortepian preparowany, fale Martenota, organy Hammonda, syntezator (Mooga), zastosowanie taśmy magnetofonowej, instrumenty elektroakustyczne i elektroniczne;
- 3) wymienia i charakteryzuje utwory kompozytorów: Claude'a Debussy'ego, Maurice'a Ravela, Aleksandra Skriabina, Arnolda Schönberga, Siergieja Prokofiewa, Igora Strawińskiego, Béli Bartóka, Siergieja Rachmaninowa, Dymitra Szostakowicza, Manuela de Falli, George'a Gershwin, Johna Cage'a, Oliviera Messiaena, Pierre'a Bouleza, Karheinsa Stockhausena, Steve'a Reicha, Gerarda Griseya, Kaiji Saariaho, Thomasa Adèsa i in.;

- 4) dokonując klasyfikacji zgodnie ze stylami i kierunkami, charakteryzuje polską muzykę XX wieku i jej twórców (Mieczysław Karłowicz, Karol Szymanowski, Grażyna Bacewicz, Witold Lutosławski, Andrzej Panufnik, Tadeusz Baird, Kazimierz Serocki, Wojciech Kilar, Henryk Mikołaj Górecki, Krzysztof Penderecki, Eugeniusz Knapik, Aleksander Lasoń, Andrzej Krzanowski, Paweł Szymański, Hanna Kulenty, Paweł Mykietyn, Agata Zubel i in.);
- 5) zna pojęcia: skala całotonowa, atonalność, technika dwunastotonowa (dodekafonia), seria, polirytmia, polimetria, politonalność, klaster;
- 6) zna pojęcia: pokolenie 1933, pokolenie 1951/pokolenie Stalowej Woli, festiwal Warszawska Jesień, festiwal Młodzi Muzycy Młodemu Miastu w Stalowej Woli; potrafi wskazać kompozytorów polskich tworzących obecnie, korzystając z internetu.

II. Analiza i interpretacja dzieł muzycznych. Uczeń:

- 1) zna podstawowe terminy i pojęcia właściwe dla opisu i zrozumienia wybranych dzieł muzycznych;
- 2) nazywa i porządkuje główne nurty, gatunki i style muzyczne, wskazuje formy wypowiedzi artystycznej spoza tradycyjnej klasyfikacji, uzasadniając swoją wypowiedź;
- 3) zna konteksty kulturowe i naukowe powstawania muzyki;
- 4) dokonuje analizy percepcyjnej, uwzględniając:
  - a) elementy muzyki,
  - b) podstawowe techniki kompozytorskie,
  - c) cechy stylów muzycznych,
  - d) strukturę gatunków i form muzycznych, ich zmiany i rozwój,
  - e) funkcje (religijna, społeczna, użytkowa, artystyczna i in.);
- 5) rozpoznaje cechy stylistyczne utworu reprezentującego określoną epokę muzyczną;
- 6) potrafi odnaleźć korelacje między dziełami dawnymi a obecnymi we współczesnej kulturze popularnej, np.:
  - a) śpiew gregoriański – zespół *Gregorian*,
  - b) H. Purcell, *Dydona i Eneasz (basso ostinato)* – Elton John, *Sorry, Seems to be the Hardest Word*,
  - c) J. Pachelbel, *Kanon D-dur* – Coolio, *C U When U Get There*,
  - d) J. S. Bach, *Preludium C-dur (DWK)* – Ch. Gounod, *Ave Maria*,
  - e) J. S. Bach, *Aria na strunie G z III Suity Orkiestrowej G-dur* – Procol Harum, *A Whiter Shade of Pale*,
  - f) J. Brahms, *III Symfonia F-dur* – Carlos Santana, *Love of my Life*,
  - g) R. Wagner, *Tristan i Izolda (leitmotiv)* – John Williams, *Marsz Imperialny z sagi Gwiezdne wojny*,

- h) S. Rachmaninow, *II część z II Koncertu fortepianowego c-moll op. 18*
– Celine Dion, *All by Myself*,
- i) S. Prokofiew, *suita Porucznik Kiże* – Sting, *Russians*.

III. Tworzenie wypowiedzi związanych z historią i kulturą muzyczną. Uczeń:

- 1) wypowiada się w formie ustnej (np. dyskusja, prezentacja, debata) i/lub pisemnej (np. esej, referat) o dziełach muzycznych, opierając się na podstawowej terminologii;
- 2) przybliży twórczość i działalność przedstawicieli różnych obszarów kultury muzycznej (dyrygent, leader zespołu, koncertmistrz, reżyser spektaklu muzyczno-teatralnego, kompozytor, wykonawca, wirtuoz, primadonna, primabalerina, performer, klezmer, muzykant, pieśniarz);
- 3) interpretuje i odczytuje w kontekście dokonań epoki wybrane dzieła muzyczne;
- 4) formułuje logiczną wypowiedź na temat dzieł, form, gatunków, stylów, technik i twórców muzycznych, uwzględniając zależności między nimi w kontekście: genezy, przeobrażeń, porównań.

Warunki i sposób realizacji

Realizacja przedmiotu historia muzyki wymaga:

- 1) uwzględnienia wszystkich trzech celów głównych niniejszej podstawy w sposób łączny i równoległy oraz traktowania ich jako wzajemnie się uzupełniające i przenikające;
- 2) stałego motywowania i zachęcania do podejmowania wysiłku uczenia się i samodzielnego zdobywania wiedzy ze zwróceniem uwagi na rolę internetu w tym zakresie;
- 3) budowania umiejętności wypowiedzania się w formie ustnej i pisemnej, jako sposobu komunikowania i dzielenia się wiedzą oraz jako metody sprawdzania wiadomości i umiejętności ucznia;
- 4) odpowiedniego doboru programu nauczania i strategii edukacyjnej, właściwej dla poziomu zdolności, umiejętności, wiadomości i preferencji uczniów.

Punktem wyjścia do rozumienia materiału dydaktycznego omawianego na lekcji jest zachęcanie uczniów do społecznego uczenia się – spotkań w grupach roboczych, dyskusyjnych, współtworzenia projektów edukacyjnych, uczestniczenia w lokalnym życiu muzycznym: udziału w koncertach organizowanych w ośrodkach kultury, filharmoniach.

Komentarz do podstawy programowej przedmiotu historia muzyki

Liceum i technikum

dr hab. Maciej Kołodziejski

Historia muzyki w szkole ponadpodstawowej (liceum, technikum) realizowana jest jedynie w zakresie rozszerzonym fakultatywnym. Przedmiot ten może być rozpatrywany autonomicznie i realizowany jedynie na płaszczyźnie zjawisk muzycznych w nawiązaniu do problematyki opisu i periodyzacji dziejów muzyki od czasów najdawniejszych do współczesnych, jak również – co zależy od sposobu ujmowania tych zjawisk i podejścia dydaktycznego nauczyciela – być przedstawiany i omawiany na tle zmian zachodzących w innych dziedzinach wiedzy⁴¹. Zdaniem Anny Brożek historia muzyki jest szczególnie dziedziną nauki ze względu na jej naturę **ontologiczną i aksjologiczną**. Opisuje w istocie **historię utworów muzycznych**⁴², dlatego w podstawie programowej szczególny nacisk interpretacyjny kładzie się na **słuchanie, opis i analizę dzieł muzycznych**. Historia muzyki ujmowana „szkolnie” jest nie tyle historią wszystkich utworów muzycznych, ile **wielkich i reprezentatywnych dzieł muzycznych**, czyli takich, które reprezentują szczególną wartość artystyczną i strukturalną, a więc należą do pewnego kanonu⁴³ (wzoru, listy o szczególnym znaczeniu).

Cele kształcenia tego przedmiotu obejmują (I) zagadnienia muzyki w ujęciu historycznym, a więc analizie poddane zostaną głównie **język muzyki, jej właściwości i charakterystyka** oraz **periodyzacja**, czyli podział na okresy, fazy, epoki, (II) **analizę i interpretację dzieł muzycznych** oraz (III) **tworzenie wypowiedzi związanych z historią i kulturą muzyczną**.

Podstawowe zadanie nauczyciela (którego idealną sylwetkę, jako wrażliwego i muzycznego artysty, mądrego i sumiennego dydaktyka oraz spontanicznego i pomysłowego społecznika nakreśliła Elżbieta Szubertowska⁴⁴) polega na przekazaniu wiedzy o dziejach muzyki i odpowiednie metodyczne zaadaptowanie omawianych treści do specyficznego środowiska uczenia się danej szkoły w kontekście korzyści poznawczych i kształcących płynących z nauczania i uczenia się tego szczególnego przedmiotu.

---

⁴¹ Zob. więcej: Mrygoń A., (2001), *Historia muzyki*, [w:] Chodkowski A. (red.), *Encyklopedia muzyki*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 362–364.

⁴² Brożek A., (2014), *Historia muzyki oczyma metodologa*, „Zagadnienia Naukoznawstwa”, 4 (202), s. 313.

⁴³ Tamże, s. 317.

⁴⁴ Szubertowska E., (2010), *Nauczyciel muzyki jako artysta, dydaktyk i społecznik*, [w:] Uchyła-Zroski J. (red.), *Wartości w muzyce, tom 3. Zarys współczesnych kierunków badań nad wartościami w muzyce*, Katowice: Uniwersytet Śląski, s. 264–272.

Podczas realizacji podstawy programowej historii muzyki należy wziąć pod uwagę:

- wybór właściwego bądź napisanie własnego programu nauczania z odpowiednio wyważonym rozkładem materiału nauczania służącym optymalnemu organizowaniu procesów nauczania i uczenia się historii muzyki przez uczniów i przyswajaniu wiedzy historyczno-muzycznej, rozumieniu zjawisk muzycznych i rozwijaniu percepcji muzycznej, prowadzące z kolei do zwiększenia gotowości przystąpienia do egzaminu maturalnego z tego przedmiotu i ewentualnie podjęcia studiów na kierunkach humanistycznych (np. muzykologia, teoria muzyki),
- rozwijanie motywacji uczniów do **samodzielnego** (lub grupowego, w zależności od określonego profilu inteligencji społecznej i muzycznej) i **świadomego uczenia się** w celu pojmowania zagadnień będących częścią dziejów muzyki oraz realizacji zadań edukacyjnych wynikających z założeń tego przedmiotu, a w związku z tym z rozwijaniem umiejętności rozwiązywania zadań (problemów) dotyczących historii i kultury muzycznej, opierając się np. na źródłach dźwiękowych, podręcznikach, encyklopediach, specjalistycznej literaturze przedmiotu, źródłach internetowych itp.,
- **odpowiednie rozłożenie treści nauczania** tak, aby w sytuacji niedostatku czasu dla nauczania bezpośredniego w klasie skierować proces edukacyjny **na samodzielną aktywność umysłową, a więc świadomy wybór, opracowywanie i opanowywanie zagadnień będących w kręgu zainteresowania historii muzyki**. To samo dotyczy poznawania dzieł muzycznych poza formalnymi lekcjami, we własnym zakresie (dzięki dostępności multimedialnych),
- fakt, że wiedza historyczna stanowi jedynie tło dla konkretnych przykładów dzieł muzycznych, które **tworzą punkt wyjścia do (z)rozumienia muzyki w jej kontekstach trwałości i zmienności** (formotwórczej, cywilizacyjnej, kulturowej, historycznej itp.). Ideę naczelną w procesach poznawczych stanowią metody dochodzenia do wiedzy polegające na deskrypcjach, analizach formalnych, wartościowaniu, ocenianiu i dyskusji. Akcentuje się aktywne słuchanie muzyki ze śledzeniem zapisu nutowego (łatwiejszych kompozycji) w celu sprzężenia aparatu słuchowo-wzrokowego,
- **wskazówki metodyczne i interpretacyjne przedstawione przez nauczycieli podczas lekcji. Mogą one służyć jako punkt wyjścia do pogłębionych dyskusji, analiz, interpretacji i wyczerpujących wypowiedzi uczniowskich**. Utrwalenie treści pozwoli uczniom na lepsze zrozumienie i docenienie ponadczasowej i uniwersalnej formy, jaką jest muzyka w ujęciu historycznym,
- **które treści z podstawy programowej będą przedmiotem nauczania bezpośredniego w klasie, a które elementy (głównie ze względu na skalę trudności) i w jakiej kolejności mogą być uznane (w kontekście indywidualnych predyspozycji uczniów) za możliwe do opanowania poza formalną edukacją w szkole**. Inaczej mówiąc, należy zdecydować co? komu? ile? kiedy? na jak długo? – można przeznaczyć do samodzielnego studiowania. Zaleca się uczniom korzystanie ze **źródeł stricte muzycznych** (np. utworów muzycznych w różnych interpretacjach)

- i **źródeł pośrednich** (literackich, biograficznych, ikonograficznych, historiograficznych itp.),
- **kolejność wprowadzania treści z historii muzyki** i potrafić ją uzasadnić z punktu widzenia realizacji wymagań podstawy programowej,
  - **wiedzę o uczniach, ich zdolnościach i umiejętnościach muzycznych oraz predylekcjach** (np. informacje, czy któryś z uczniów pobierał naukę gry na fortepianie lub innym instrumencie klasycznym) zakładając, że najlepszym **sposobem poznania muzyki jest kontakt z jej dziełami na żywo**,
  - **zwiększenie wysiłków dydaktyczno-wychowawczych służących temu, by wszyscy uczniowie jednakowo czynnie brali udział w lekcji**, niezależnie od ich zdolności, wiadomości, umiejętności i wcześniejszych doświadczeń muzycznych, bowiem każdy kontakt z muzyką stwarza szansę na emocjonalne zaangażowanie i daje możliwość pogłębienia zainteresowania studiowanym przedmiotem,
  - **wykorzystywanie różnorodności kulturowej uczniów** i zachęcanie ich do dzielenia się własnymi **biografiami i kulturowym doświadczeniem muzycznym**, ponieważ świat kultury najlepiej poznaje się poprzez społeczne uczenie się. Ten postulat, chociaż trudny w realizacji, staje się już oczywistym faktem w większych miastach, a odkrywanie innych kultur (poza zachodnią) w kontekście historii muzyki unaocznia szansę zdobywania wiedzy z zakresu tradycji, gatunków, stylów i otwiera uczniów na nowe wrażenia dźwiękowe,
  - konieczność stworzenia **specyficznego przestrzeni do „rozkoszowania się” muzyką i jej historią**, ponieważ wyłącznie opowiadanie o muzyce i jej odtwarzanie w klasie szkolnej raczej nie wzbudzi szczególnego zainteresowania uczniów. Zamiast tego należy skorzystać z uprzejmości (nawet mniej znanych) artystów muzyków (instrumentalistów, dyrygentów), którzy mogliby zaprezentować fragmenty swojej twórczości lub interpretacji utworów muzycznych z zakresu programu nauczania historii muzyki,
  - **nauczanie historii muzyki w taki sposób, aby uczniowie mogli ją samodzielnie odkrywać poprzez doświadczanie jej różnorodności** (stylów, form, środków instrumentacji itp.) i obserwację elementów jej przenikania do współczesności w postaci kompozycji znanych z wielkich produkcji filmowych (np. leitmotiv R. Wagnera w muzyce Johna Williamsa do filmu *Gwiezdne wojny* czy *Polonez* Wojciecha Kilara w filmie *Pan Tadeusz*). Ważne są także opisywane w treści podstawy **korelacje między dziełami dawnymi a obecnymi we współczesnej kulturze popularnej** (np. Warren G. & Sissel w *Prince Igor* wykorzystuje motyw *Tańców połowieckich* z opery *Książę Igor* Aleksandra P. Borodina),
  - **umożliwianie uczniom poznawania wytworów kultury** (np. zapisów dzieł muzycznych) w celu podkreślenia wartości i piękna muzyki oraz kontaktu z nią (bezpośrednio i pośrednio, obcowanie z zapisem nutowym podczas słuchania utworów muzycznych, obserwacja pracy dyrygenta podczas prób lub koncertów) przy okazji spotkań z reprezentantami kultury i sztuki muzycznej,

- **słuchanie muzyki obejmujące nie tylko czynności rozpoznawania konkretnych dzieł muzycznych, ale służące rozwijaniu podstawowych umiejętności percepcyjnych** (rozpoznawanie charakterystycznych rytmów i melodii, harmonii, dynamiki, instrumentów, rozróżnianie trybów, ciekawych rozwiązań nakładania się barw instrumentów w muzyce, np. w *Bolero* M. Ravela),
- konsekwentne **stosowanie specjalistycznej terminologii muzycznej**, np. w rozmowach o muzyce (linia melodyczna, poprzednik, następnik, dynamika, polifonia, kontrapunkt itd.),
- **stosowanie różnych metod sprawdzania wiedzy i umiejętności z zakresu historii muzyki** (ustne, pisemne, projektowe), włączając także testowanie (słuchowe) i większe formy pisemne (np. eseje),
- rozpatrywanie przez nauczyciela niektórych obszarów historii muzyki z pewnych perspektyw np. **cech języka muzycznego charakterystycznego dla epoki, sposobów wykonywania muzyki** czy wręcz z punktu widzenia elementów muzyki, np. **rytmu** (metrum, tempo), **melodii** (wysokość dźwięku, notacja, tonalność, skala, tonacja) i **harmonii** (budowanie harmonii, konsonanse i dysonanse, zmiany harmoniczne), ponieważ to ukazuje muzykę w czasoprzestrzeni w kontekście zmian widzenia jej głównych elementów przez kompozytorów,
- **zachęcanie do estetycznej interpretacji muzyki np. poprzez poszukiwanie kolorytu w muzyce**. To może ukazać bogatą różnorodność dzieł na przestrzeni wieków w kontekście powstawania nowych instrumentów i ich ewolucji brzmieniowej,
- **odpowiednie wyposażenie** pracowni muzycznych szkół ponadpodstawowych – powinny w nich znajdować się między innymi: rzutnik multimedialny, ekran i tablica multimedialna, sprzęt do odtwarzania, nagrywania i nagłaśniania dźwięku, komputer z oprogramowaniem muzycznym (np. edytory tekstu muzycznego itp.) i z dostępem do internetu, biblioteka muzyczna (przykładowe nuty, śpiewniki, podręczniki), fonoteka (płyty CD z nagraniami) i filmoteka (płyty DVD z nagraniami),
- **stwarzanie przez placówkę szkolną warunków do obcowania z muzyką na żywo** poprzez udział uczniów w koncertach i spektaklach muzycznych, przedstawieniach i audycjach muzycznych, lekcjach w salach koncertowych, szkołach muzycznych i muzeach itp.

Wskazówki metodyczne

---

dr hab. Maciej Kołodziejski

Realizacja zapisów podstawy Przykład 1.

Czas trwania: 2 h lekcyjne (90 minut)

Temat: **Dramat muzyczny Ryszarda Wagnera**

Cel główny: zapoznanie z twórczością kompozytorską Ryszarda Wagnera w kontekście powstania dramatu muzycznego i zastosowania w jego dziełach tzw. motywu przewodniego (zwanego też leitmotivem, motywem tematycznym, tematem głównym lub motywem przypominającym).

Cele operacyjne:

Uczeń:

- zna charakterystyczne cechy muzyki romantycznej (Załącznik nr 1 – wyłącznie dla nauczyciela),
- potrafi wymienić czołowych kompozytorów romantyzmu,
- dostrzega zasadniczą różnicę pomiędzy dramatem muzycznym a operą,
- orientuje się w twórczości Ryszarda Wagnera,
- zna libretto dramatu muzycznego *Tristan i Izolda*,
- zna definicję motywu przewodniego,
- rozpoznaje słuchowo motywy przewodnie w dramacie muzycznym *Tristan i Izolda* Ryszarda Wagnera,
- rozumie idee motywów przewodnich zastosowanych w muzyce R. Wagnera (*Tristan i Izolda*) i współczesnych utworach, np. J. Williama (muzyka do filmu *Gwiezdne wojny*),
- osłuchuje się i w następstwie rozpoznaje muzykę R. Wagnera, fragmenty *Cwału Walkirii* z II części dramatu muzycznego *Walkiria* (tetralogia *Pierścień Nibelunga*) oraz *Tristan i Izolda*.

Realizowane treści z podstawy programowej

Uczeń:

- dostrzega wątki narodowe w muzyce romantyzmu,
- wymienia kompozytorów romantyzmu i charakteryzuje ich twórczość (R. Wagner),

- potrafi odnaleźć korelacje między dziełami dawnymi a obecnymi we współczesnej kulturze popularnej, np.: R. Wagner, *Tristan i Izolda* (leitmotiv) – J. Williams, *Marsz Imperialny* z sagi *Gwiezdne wojny* Georga Lucasa.

Metody dydaktyczne:

- wykład nauczyciela (na temat muzyki romantyzmu i twórczości Ryszarda Wagnera),
- prezentacja połączona z objaśnieniem podstawowych pojęć związanych z dramatem muzycznym i motywem przewodnim,
- prezentacja zapisu nutowego motywów przewodnich pochodzących z dramatu muzycznego *Tristan i Izolda* R. Wagnera,
- ekspozycja (slajdy, muzyka, nuty, notatki),
- dyskusja (opis emocji towarzyszących słuchaniu muzyki, *Cwał Walkirii* z II części dramatu muzycznego *Walkiria* (tetralogia *Pierścień Nibelunga*) oraz *Tristan i Izolda*),
- aktywizujące (praca w grupach).

Formy pracy: zbiorowa, grupowa, indywidualna.

Media: nagrania fragmentów następujących utworów wykorzystanych podczas zajęć:

- *Cwał Walkirii* z II części dramatu muzycznego *Walkiria* (tetralogia *Pierścień Nibelunga*),
- R. Wagner, *Tristan i Izolda*, dramat muzyczny,
- J. Williams, *Marsz Imperialny*, muzyka z filmu *Gwiezdne wojny*,
- J. Williams, *Atak klonów*, z filmu *Gwiezdne wojny*,
- J. Williams, *Intro*, z filmu *Gwiezdne wojny*.

Przebieg zajęć:

1. Powitanie uczniów i czynności organizacyjne (wraz z podaniem tematu zajęć i celów edukacyjnych) – około 3 minut.
2. Przypomnienie uczniom cech charakterystycznych muzyki romantycznej wraz z tłem historycznym (około 5 minut).
3. Przedstawienie twórczości Ryszarda Wagnera, ze szczególnym zaakcentowaniem okresu pobytu w Zurichu, kiedy powstał dramat muzyczny *Tristan i Izolda* (około 10 minut).

Słuchanie

Jako przykład twórczości R. Wagnera proponuje się wysłuchanie: *Cwału Walkirii* z II części dramatu muzycznego *Walkiria* (tetralogia *Pierścień Nibelunga*) z krótką analizą muzyczną.

<https://www.youtube.com/watch?v=Ow-HSbARuXk> (około 6 minut)

Praca w grupach

4. Nauczyciel dzieli klasę losowo na 3 grupy i przydziela zadania (materiał teoretyczny dostępny w Załączniku nr 2 i nr 3 plus dostępne źródła internetowe, jak **www.muzykotekaszkolna.pl**; około 20 minut pracy wraz z prezentacją efektów pracy – streszczeniem najważniejszych treści wypracowanych w grupie na temat:
- I grupa: Biografia Ryszarda Wagnera i jego najważniejsze kompozycje;
  - II grupa: *Libretto Tristana i Izoldy*;
  - III grupa: Idea motywu przewodniego.

Część ekspozycyjno-percepcyjna zajęć

1. Zaprezentowanie leitmotivów w twórczości Wagnera na podstawie dramatu muzycznego *Tristan i Izolda*.

Motyw 1. Pragnienie, tęsknota.

Nauczyciel może wykonać ten motyw kilkakrotnie na pianinie przed wysłuchaniem fragmentów, w których jest on obecny.

Słuchanie muzyki: <https://www.youtube.com/watch?v=U1p8h5HLbUs> (od 0.00 do 0.15, od 0.30 do 0.42, od 0.55 do 1.04, i dalej w trakcie trwania przeplatanie się motywów).

Motyw 2. Pożądanie.

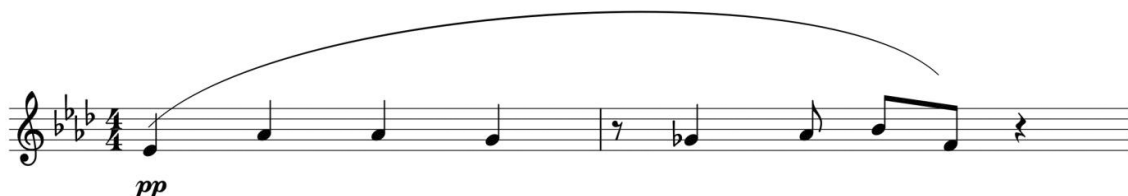
Nauczyciel może wykonać ten motyw kilkakrotnie na pianinie przed wysłuchaniem fragmentów z jego udziałem.

Słuchanie muzyki: <https://www.youtube.com/watch?v=U1p8h5HLbUs> (od 0.13 do 0.25, od 0.40 do 0.52, od 1.04 do 1.15, od 1.18 do 1.30 itd.) i dalej w całości, czas trwania 15.50, ponieważ leitmotywy powtarzają się w różnych rejestrach i wykonywane są przez różne instrumenty (smyczkowe, dęte drewniane itp.).

Motyw 3. (bez udziału muzyki – prezentacja graficzna) Ekstaza.

Motyw 4. Motyw Izoldy wpatrującej się w Tristana, wolno śpiewającej motyw *Miłość-Śmierć* wraz z orkiestrą.

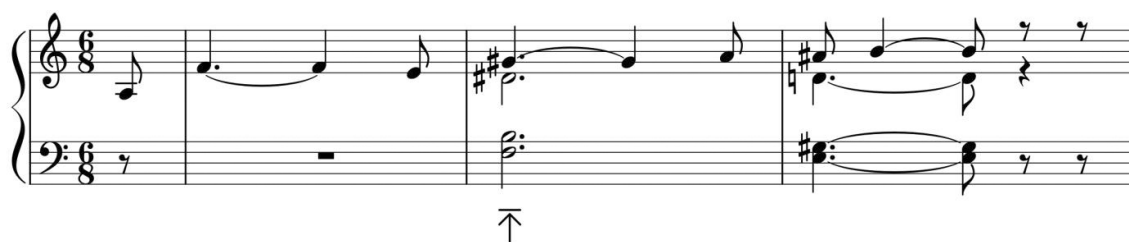
Nauczyciel może wykonać ten motyw kilkakrotnie na pianinie przed wysłuchaniem fragmentów z jego udziałem.

Słuchanie muzyki: <https://www.youtube.com/watch?v=YQGOUj3ONAg> (motyw zaprezentowany w nutach od 0.14 do 0.27 i dalej należy wysłuchać całości, czas trwania 6.56).

Początkowy tekst śpiewany przez Izoldę (w oryginale):

Mild und leise
 wie er lächelt,
 wie das Auge
 hold er öffnet
 – seht ihr's, Freunde?
 Seht ihr's nicht?
 Immer lichter
 wie er leuchtet,
 stern-umstrahlet
 hoch sich hebt?
 Seht ihr's nicht?

- Zwrócenie uwagi uczniów na tzw. akord tristanowski, pochodzący bezpośrednio z dramatu. Poniżej raz jeszcze motywy przewodnie z zaznaczonym strzałką akordem tristanowskim.

Nauczyciel informuje uczniów o tym, że **akord tristanowski**⁴⁵ to akord zastosowany przez Richarda Wagnera w drugim takcie preludium do dramatu muzycznego *Tristan i Izolda*, złożony z dźwięków f-h-dis-gis. Akord tristanowski powstaje poprzez nałożenie się dwóch motywów muzycznych (leitmotiv): intonowanego przez wiolonczelę motywu Tristana oraz granego przez obój motywu pragnienia miłości. Dlatego często mówi się raczej o zwrocie tristanowskim niż o akordzie tristanowskim. Z punktu widzenia harmonii, akord ten najczęściej interpretowany jest jako **alterowana subdominanta mollowa** (w tonacji a-moll subdominantą mollową jest d-moll: d-f-a) z **podwyższoną prymą** (na dis) i **dodaną sekstą wielką** (tj. h), gdzie kwinta (dźwięk a) opóźniona jest przez kwartę zwiększoną (gis).

Wysłuchanie akordu: https://www.youtube.com/watch?v=gpWg_cZkDho

3. Wysłuchanie motywów przewodnich (leitmotivów) wykorzystanych we współczesnej muzyce filmowej przez Johna Williamsa, amerykańskiego kompozytora, do filmu *Gwiezdne wojny*⁴⁶.

Motyw 1: motyw muzyczny bohatera Luke'a Skywalker'a reprezentującego dobrą stronę mocy (siły dobra). Motyw ten wygląda w zapisie nutowym następująco:

Posłuchaj muzyki (czas trwania całego fragmentu 1.29, motyw od 0.08 do 0.17 i dalej muzyka). Słuchanie muzyki: <https://www.youtube.com/watch?v=tGsKzZtRwxw>

Motyw 2: motyw przewodni (tym razem rytmiczny) Darta Vadera (reprezentującego ciemną stronę mocy, zło):

Posłuchaj *Marsza Imperialnego* z filmu *Gwiezdne wojny* (od 0.48 do 0.57 i dalej). Słuchanie muzyki: <https://www.youtube.com/watch?v=xRRtOJqB8PU>

⁴⁵ Współbrzmienie kilku (najmniej trzech) dźwięków różnej wysokości.

⁴⁶ Tak jak Ryszard Wagner, John Williams skomponował motywy przewodnie (leitmotivy) prowadzone przez orkiestrę. W ten sposób kompozytor komunikuje publiczności (słuchaczom) to, co dany bohater (postać) myśli w danym momencie lub to, co przyniesie przyszłość. Słychać jednak ogromną przepaść brzmieniową, melodyczną, harmoniczną i rytmiczną w emocjach, walkę dobra ze złem ilustrowaną motywami przewodnimi.

4. **Dyskusja o emocjach**, jakie wywołują wśród uczniów poszczególne przykłady muzyczne Wagnera i Williamsa (można powtórzyć wybrane fragmenty muzyki).
5. Zakończenie i podsumowanie zajęć.

Załącznik nr 1

Romantyzm

To czas (okres), kiedy muzyka czerpie z legend, historii, tradycji ludowej. Ekspresyjne pieśni, symfonie i muzykę fortepianową komponują: Schumann, Brahms, Chopin, Paganini i wielu innych. Romantyzm to nurt dominujący w muzyce europejskiej przez większą część XIX wieku, choć trudno jest wyznaczyć ścisłe daty graniczne. Początek XIX wieku wiąże się w muzyce z nazwiskiem Ludwiga van Beethovena, najmłodszego klasyka wiedeńskiego. W jego muzyce odnajdziemy załączki wielu zjawisk, które decydowały o kształcie muzyki tworzonej przez kolejne generacje kompozytorów czasu romantyzmu. Od początku XIX w. prężnie rozwijała się też twórczość wirtuozowska – określana stylem brilliant. Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, niemiecki prawnik, kompozytor i krytyk muzyczny, a później również pisarz, napisał w recenzji poświęconej *V Symfonii* Ludwiga van Beethovena, iż „muzyka instrumentalna jest najbardziej romantyczną ze sztuk, można by prawie rzec, że jedyną czysto romantyczną”, a „muzyka instrumentalna Haydna, Mozarta i przede wszystkim Beethovena jest ucieleśnieniem romantycznej muzyki” i wreszcie, że „muzyka Beethovena budzi nieskończoną tęsknotę, która jest istotą romantyzmu”. W latach 1809-11 przychodzą na świat czterej kompozytorzy generacji 1810: Felix Mendelssohn-Bartholdy, Fryderyk Chopin, Robert Schumann i Franciszek Liszt, których twórczość nadaje kształt muzycznemu romantyzmowi. Pięć lat później E.T.A. Hoffmann tworzy baśniową operę *Undine*, uważaną za pierwszą niemiecką operę romantyczną i jedną z najwcześniejszych oper romantycznych w Europie. W tym samym czasie w muzyce Franciszka Schuberta następuje tzw. przełom romantyczny, który wprowadza nowy styl w pieśni i muzyce instrumentalnej. Kolejna ważna data to rok 1830, w którym powstaje *Symfonia fantastyczna* Hectora Berlioza – pierwsza programowa symfonia romantyczna. Wówczas również twórczość kompozytorów generacji 1810 wchodzi w fazę dojrzałą.

W połowie wieku następują zmiany kontekstu społeczno-politycznego, pojawiają się nowe ideologie i prądy filozoficzne, czego skutki odnajdziemy również w sztuce. Styl romantyczny drugiej połowy wieku, czyli jego późna odmiana, nosi nazwę neoromantyzmu. Na znaczeniu zyskuje muzyka programowa, wiązana z inspiracjami i wątkami pozamuzycznymi. Pojawia się w jej ramach (w twórczości Liszta) nowy gatunek – poemat symfoniczny. Równocześnie Ryszard Wagner rewolucjonizuje muzykę operową, wprowadzając na scenę dramat muzyczny.

Lata 90. XIX wieku wyznaczają kres dominacji stylu neoromantycznego w muzyce. Pojawiają się nowe prądy — impresjonizm wywodzący się z francuskiego środowiska artystycznego i modernizm mający swe źródła w muzyce niemieckiej. Niezależnie od ośrodka, w którym był uprawiany czy fazy rozwoju, można wskazać pewne ogólne wyznaczniki i uwarunkowania stylu romantycznego w muzyce. Są to między innymi:

inspiracje folklorem, egzotyką, naturą, filozofią, literaturą i innymi sztukami; powrót do idei syntezy sztuk; ogromne znaczenie postulatu organiczności dzieła sztuki. Niezwykle istotna jest zmiana statusu społecznego kompozytora i wykonawcy (który stał się wolnym artystą) oraz społecznego aspektu funkcjonowania muzyki. W XIX w. upowszechniło się zjawisko koncertów publicznych. Wcześniej dla publiczności nienależącej do arystokracji dostępne były jedynie przedstawienia operowe bądź okazjonalne koncerty plenerowe. Wyjątek stanowiła Anglia, gdzie szczególnie w ośrodku londyńskim żywa była tradycja regularnych koncertów dostępnych dla wszystkich zainteresowanych słuchaczy. W krajach o wysoko rozwiniętej kulturze mieszczańskiej coraz popularniejsze stawało się amatorskie muzykowanie domowe w kręgu rodziny i przyjaciół. Najczęściej w czasie spotkań muzycznych grano na: fortepianie lub pianinie, gitarze, a także instrumentach smyczkowych.

Stworzenie charakterystycznego stylu indywidualnego było celem wielu wybitnych twórców. Wiązało się to z odchodzeniem od tradycyjnych schematów form muzycznych i stosowaniem innych zasad porządkujących przebieg dzieła muzycznego. Gatunki muzyczne przenikały się i wpływały na siebie wzajemnie. Obok opery i symfonii ogromne znaczenie zyskała pieśń i miniatura instrumentalna (szczególnie fortepianowa). Miał na to wpływ silny emocjonalizm sztuki romantycznej, bowiem te dwa gatunki znakomicie nadawały się do wyrażania intymnych uczuć. Wątki liryczne, zarówno w pieśni jak i w utworach instrumentalnych, wyrażane były z reguły kantylenową (śpiewną) melodią. Teksty umuzyczniane w pieśniach przez kompozytorów tego czasu, poświęcone najczęściej ponadczasowym tematom miłości i samotności, czerpano zwykle z twórczości najwybitniejszych poetów romantycznych, takich jak: Johann Wolfgang von Goethe, Friedrich Schiller, Heinrich Heine, Adalbert von Chamisso, Joseph Eichendorf, lord George Byron, Robert Burns, Aleksander Puszkina, Adam Mickiewicz. Wielu kompozytorów romantycznych interesowało się żywo muzyką minionych epok, np. baroku, a szczególnie twórczością Jana Sebastiana Bacha, którego dzieła i styl były dla nich silnym źródłem inspiracji. Gatunki muzyczne chętnie podejmowane przez ówczesnych twórców to:

- w muzyce przeznaczonej na orkiestrę symfoniczną: symfonia, uwertura koncertowa, poemat symfoniczny, suita orkiestrowa i koncert na instrument solowy (fortepian, skrzypce lub wiolonczelę) z orkiestrą;
- w muzyce kameralnej (przeznaczonej dla maksymalnie dziewięciorga wykonawców): kwartety smyczkowe i tria fortepianowe;
- w solowej muzyce na fortepian: cykle lub zbiory miniatur fortepianowych (często programowe), a także tańce (w wersji użytkowej bądź artystycznie przetworzonej).

Znaczenie muzyki romantycznej w kulturze światowej jest ogromne – do dziś stanowi ona trzon repertuaru koncertowego, wywarła ponadto silny wpływ na muzykę XX wieku i współczesną.

Źródło: <http://www.muzykotekaskolna.pl/wiedza/epoki/romantyzm/> [dostęp: 4 maja 2019 r.].

Załącznik nr 2

Życie i twórczość Ryszarda Wagnera w kontekście rozwoju nowej formy scenicznej – dramatu muzycznego

Ryszard Wagner urodził się w 1813 roku w Lipsku a zmarł w 1883 w Wenecji⁴⁷. Kompozytor, który (z)realizował niemieckie marzenia o operze narodowej, następnie dramacie muzycznym. Oprócz zajmowania się komponowaniem muzyki, Wagner był także politykiem i filozofem. Jednak muzyka, a głównie opera (i jej nowa odsłona przedstawiona jako dramat muzyczny) była dla niego najbardziej perfekcyjnym gatunkiem muzycznym, za pomocą którego realizował swoją artystyczną ekspresję⁴⁸. Największą inspiracją dla jego twórczości była muzyka Ludwika van Beethovena, a zwłaszcza *IX Symfonia*, chociaż obserwuje się także wpływy i muzyki F. Chopina, H. Berlioza i F. Liszta. Początkowo Wagner tworzył tradycyjne opery np. *Die Hochzeit, Wesele* (1883); *Die Feen, Boginki* (1834); *Das Liebesverbot, Zakaz miłości* (1836). Postrzegany był jako reformator muzyki operowej. Pisał także uwertury koncertowe, np. *Polonia* (1831), ale własny, niepowtarzalny i charakterystyczny styl stworzył w operze *Der fliegende Holländer* (1842). W operze *Tannhäuser oder der Sängerkrieg auf der Wartburg* (1845) oraz *Lohengrin* (1847) konsekwentnie hołduje zasadzie **motywów przewodnich**. Obok śpiewanej arii posługuje się dramatycznym recytatywem, a w miejsce „zamkniętej” arii operowej wprowadza tzw. „niekończącą się melodię”, przyznając jednocześnie orkiestrze dominującą rolę w budowie całości. W operze *Tannhäuser* Wagner głosił antytezę pogan i chrześcijan, wracając coraz bardziej świadomie do samej istoty nauk Chrystusa, gdzie „Bóg jest miłością”. Dopiero na wygnaniu, podczas pobytu w Szwajcarii, dokładnie scharakteryzował swoją doktrynę kompozytorską, zadając tym samym „ostateczny cios” operze i stał się budowniczym **dramatu muzycznego**, będącego wyrazem syntetycznej, uniwersalnej sztuki zwanej „sztuką przyszłości”. Nowe idee propagował w studiach teoretycznych.

W latach 1851–1874 powstał *Der Ring des Nibelung* (Pierścień Nibelunga), dzieło składające się z 4 dramatów: *Złoto Renu, Walkiria, Zygryd i Zmierzch bogów*. Z miłości do Mathilde Wesendonk Wagner napisał dramat *Tristan i Izolda* (1859), dzieło, którego chromatyka dokonała **ostatecznego rozkładu harmoniki opartej na systemie dur-moll**. **Dramat muzyczny**⁴⁹ stworzony przez Wagnera to sztuka zawierająca w sobie poezję, muzykę,

⁴⁷ Reiss J.W., (1987), *Mała historia muzyki*, Warszawa: PWM, s. 137.

⁴⁸ Wright C., (2000), *Listening to Music*, Wadsworth: Thomson Learning, s. 287.

⁴⁹ Dramat muzyczny, rodzaj scenicznego dzieła muzycznego, w którym muzyka jest podporządkowana akcji dramatycznej, a nie odwrotnie, jak w tradycyjnej operze; ta zasada była realizowana w początkowej fazie rozwoju opery, która powstała m.in. w wyniku dążeń do odrodzenia dramatu starogr.; pierwsze dzieła operowe na pocz. XVII w. były zw. *dramma in musica*, również *dramma pastorale, morale, serio* itp.; rozwój opery poszedł jednak w kierunku kultywowania belcanta i usamodzielnienia się zamkniętych form muz., tzw. numerów (arie, ansamble, części chóralne, baletowe); do pierwotnej koncepcji d.m. nawiązał Ch.W. Gluck w swojej reformie opery; powrócił do niej w XIX w. R. Wagner, realizując (w nowej formie d.m.) romant. ideał syntezy sztuk przez połączenie starogermańskich mitów z muzyką opartą na technice

działanie, pantomimę, taniec oraz scenografię. Co ważne, muzyka została podporządkowana akcji dramatycznej, a chór zastąpiła orkiestra. Dramatyczny sens nadaje się tu szczególnym motywom muzycznym, z wykorzystaniem techniki wariacyjnej, dzięki której kompozytor snuje perypetie muzyczne bez końca z towarzyszeniem niezwyklej harmonii. W tym sensie opera przestała być tylko sceniczną opowieścią i popisem śpiewaków, lecz podkreśla znaczenie instrumentów muzycznych i całej orkiestry, a w miejsce chóru, który w antycznym dramacie komentował wydarzenia i losy bohaterów, Wagner wstawił orkiestrę zdolną do wyrażania emocji. Następnie, posługując się techniką motywów przewodnich (o nich dalej), stworzył wzór muzyki ilustrującej akcję, stany emocjonalne bohaterów czy zapowiedzi kolejnych postaci. Idea dzieła scalającego i syntetyzującego muzykę, słowo, gest i obraz muzycznych bez dominacji jednego nad drugim stanowiły nierozzerwalną całość dla kompozytora, koncepcję idealną.

Szczególna relacja R. Wagnera z finansistą, Otto Wesendonckiem (1815–1896)⁵⁰ oraz jego młodą, piękną i uduchowioną żoną, wspomnianą Mathilde (1828–1902), która stała się najważniejszą muzą Wagnera, zdaje się istotna w jego życiu osobistym i artystycznym. Dramat muzyczny *Tristan i Izolda* jest efektem poszukiwań tematycznych nawiązujących do odległych sag i legend. W tym eposie miłosnym, dramacie (a nie operze) treść stanowią duchowe rozterki dwojga tytułowych kochanków. Rezygnując z podziału na sceny, Wagner pozwolił muzyce trwać bez końca swobodnie (szczególnie w sensie tonalnym, ponieważ wstęp do dramatu jest w a-moll, ale ten toniczny akord mollowy nie pojawia się tam ani razu). Rozwinięcie wspomnianej już niekończącej się melodii, efektu melicznego (melodycznego), przewijającego się bez niemal żadnych przerw, niezależnego metrum, opartego na bogatej interwalistyce (zastosowaniu różnych interwałów), powoduje, że harmonicznie projektowana muzyka staje się niemal polifoniczna.

Motyw przewodni (lejtmotyw, niem. *Leitmotiv*)⁵¹ jest **szczególnie charakterystyczny dla twórczości Wagnera**. Motyw przewodni to struktura muzyczna, która w muzyce programowej lub związanej z tekstem słownym jest przyporządkowana określonej sytuacji dramatycznej, symbolizuje osobę, przedmiot lub ideę. Może ukazywać się w postaci niezmienionej lub podlegać różnym przeobrażeniom, albo łączyć się z innym motywem przewodnim (jak u Wagnera np. w *Tristanie i Izoldzie*). U Wagnera technika motywów przewodnich przybrała postać zwartego, rozbudowanego systemu, podczas

---

motywów przewodnich, decydujących o jedności dzieła i wzbogaconą w zakresie środków harmonicznym i orkiestrowym (tetralogia *Pierścień Nibelunga*); idea d.m. odżyła również w muzyce XX w. (dramat symbol. i ekspresjonistyczny), m.in. w twórczości C. Debussy'ego, A. Schönberga, A. Berga i kompozytorów współczesnych. Cyt za: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/dramat-muzyczny;3894123.html>.

⁵⁰ Otto Wesendonck był Niemcem i, podobnie jak Wagner, sprzeciwiał się monarchii i rodzinie królewskiej. W przeciwieństwie do Wagnera, Wesendonck był w stanie finansować sztukę, ponieważ dysponował znacznymi środkami pieniężnymi. Pochodził z Wuppertalu, a mieszkał w Dusseldorfie od 1848 do 1850 roku, następnie przeniósł się do Nowego Jorku, gdzie rozwinął swój odnoszący sukcesy biznes związany z jedwabiami. Wrócił do Europy w 1851 r., wybierając Zurych, gdzie Wagner żył już dwa lata.

⁵¹ Motyw to najmniejszy składnik formy utworu. Cyt. za: <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/motyw%20przewodni.html>.

gdy jego poprzednicy stosowali motywy przewodnie w sposób bardziej swobodny, czasem jako odległe reminiscencje określonej sytuacji dramatycznej. Dopiero Wagner potrafił motywom przewodnim nadać dramatyczny sens, wyznaczając im rolę charakteryzowania osób i sytuacji. Pomocna była tutaj sztuka wariacyjna, dzięki której mógł snuć perypetie muzyczne bez końca, a także bardzo rozwinięta harmonika, pozwalająca na nieskończony bezlik melodyczny. Te krótkie tematy lub motywy muzyczne zwane leitmotivami „mówiły” o osobach, przedmiotach, miejscach, zdarzeniach czy ideach, od czasu do czasu pojawiając się w trakcie rozwijającego się dzieła. Dzięki nim muzyka znaczy więcej, ma określoną syntaksę, nawiązuje do aluzyjności romantycznej lub do zaistniałych faktów. Geniusz Wagnera sprawił, że technika odwoływania się do motywów przewodnich, wtrącanych co jakiś czas nie rozbijała formy, lecz wręcz przeciwnie, tworzyła jej wyjątkową logikę i ciągłość.

Pozostałe informacje na stronie <http://www.muzykoteczaszkolna.pl/wiedza/kompozytorzy/wagner-ryszard-1813-1883/> [dostęp 4 maja 2019 r.].

Literatura:

- Schaeffer B., (1983), *Dzieje muzyki*, Warszawa: WSiP.
- Chodkowski A. (red.), (2001), *Encyklopedia muzyki*, Warszawa: PWN.
- Reiss J.W., (1987), *Mała historia muzyki*, Warszawa: PWM.
- Wright C., (2000), *Listening to Music*, Wadsworth: Thomson Learning.
- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/dramat-muzyczny;3894123.html>
- Schaeffer B., (1987), *Dzieje kultury muzycznej. Podręcznik dla klas I–III szkół średnich*, Warszawa: WSiP.

Załącznik nr 3

Streszczenie libretta dramatu *Tristan i Izolda* R. Wagnera

Dramat muzyczny w trzech aktach. Akcja rozgrywa się w Kornwalii i Bretanii, w średniowieczu.

Akt I. Irlandzka królewna, Izolda, płynie do Kornwalii pod opieką rycerza Tristana. Zabił on kiedyś w pojedynku jej narzeczonego, Morolda. Izolda pokochała jednak z wzajemnością Tristana i wyleczyła jego rany. Rycerz odjechał, a teraz powrócił, aby prosić o jej rękę dla króla Kornwalii. Duma nie pozwoliła Izoldzie wyznać, że kocha Tristana, a on nie może sprzeciwić się rozkazowi swojego władcy. Nie chcąc poślubić starego króla, dziewczyna postanawia otruć siebie i ukochanego. Nakazuje więc swojej służącej, Brangenie, przygotować truciznę. Brangena zamienia jednak puchary i zakochani nieświadomie wypijają napój wiecznej miłości. Przekonani, że nadeszła chwila śmierci, wyznają sobie uczucie.

Akt II. Izolda wychodzi za mąż za króla Kornwalii, jednak w sercu pozostaje wierna Tristanowi. Tymczasem jego fałszywy przyjaciel, Melot, zazdrosny o łaski, jakimi król obdarza Tristana, zdradza miejsce schadzki kochanków. Tristan wyzywa Melota na pojedynek, jednak sam nie broni się i zostaje ciężko ranny.

Akt III. Przyjaciel Tristana, Gorwenal, przywozi go do zamku Kareol. Tristan czeka tu na Izoldę, która jako jedyna może go uleczyć. Kiedy rozbrzmiewa pieśń pasterza, zwiastująca jej przybycie, rycerz zrywa się z posłania i biegnie na spotkanie ukochanej. Niestety, umiera w jej ramionach z powodu upływu krwi. Pasterz sygnalizuje zbliżanie się drugiego okrętu. Myśląc, że to pościg za Izoldą, Gorwenal broni dostępu do zamku. Zabija Melota i atakuje króla, lecz sam ginie w walce. Król wkracza na dziedziniec zamkowy. Nie przybył tu, aby szukać zemsty, ale aby oddać Izoldę Tristanowi. Brangena opowiedziała mu całą historię napoju i król dowiedział się, że zawinił los. Przybył jednak za późno – Izolda umiera przy zwłokach Tristana. (Streszczenie libretta według *Przewodnika operowego* J. Kańskiego)

Na podstawie: Kański J., (2014), *Przewodnik operowy*, Warszawa: PWM.

Więcej na temat libretto w: <http://bacon.umcs.lublin.pl/~jjusiak/dokumenty/konwersatoria/Zeki-WagnerTristanIzolda.pdf> [dostęp 4 maja 2019 r.].

Załącznik nr 4

Opera

Utwór sceniczny będący połączeniem tekstu (zwanego librettem) i muzyki, wykonywany przez śpiewaków – solistów, chóry, orkiestrę, zwykle w teatralnej oprawie, z wykorzystaniem scenografii, kostiumów, gry aktorskiej, czasem tańca. Użycie tak złożonych środków wymaga udziału zespołu twórców: reżysera, scenografa, kostiumologa, specjalisty do oświetlenia i wielu innych, podobnie jak dzieła teatralne. Zazwyczaj opery wystawiane są w specjalnie do tego przystosowanych salach operowych, które dysponują szeregiem urządzeń technicznych, jak scena obrotowa, światła, maszyneria pozwalająca na przemieszczanie elementów scenografii podczas spektaklu. Orkiestra zwykle znajduje się w przestrzeni poniżej sceny i widowni, nazywanej kanałem orkiestrowym. Dzięki temu muzycy są niewidoczni dla publiczności. Podium dyrygenta stoi nieco wyżej, tak aby jego ruchy mogli dobrze widzieć ze sceny śpiewacy, chór, statyści i inni wykonawcy opery.

Cyt. za: <http://www.muzykotekaszkolna.pl/wiedza/gatunki/opera/>
[dostęp 4 maja 2019 r.]

Więcej na: <http://www.muzykotekaszkolna.pl/wiecej-o-muzyce/opera-i-oratorium-w-pigulce/> [dostęp 4 maja 2019 r.]

vademecum.ore.edu.pl